

noktasız

e-ISSN: 2757-7430

düşünce dergisi

sayı 11
bahar 2023

eşitlik

İbrahim Çallı, *Park Otel'de Yılbaşı Balosu*, 1930.

Yayımcı ve Yayın Yönetmeni
Suat Kutay KÜÇÜKLER

Editör
Zeynep İlayda ÖZKURT YUMAK

Çeviri Editörü
Dilan BOZKURT

Görsel Editör ve Mizanpaj
Hande Beril KÜÇÜKLER

Düzeltili
İrem BAYRAKTAR

Kapak Çizimi
Hande Beril KÜÇÜKLER

Yazışma Adresi
noktasizdergi@gmail.com

 /noktasizdergi
 www.noktasizdergi.com

Eşitlik.

Egemenliğin ulusa ait olduğu, devlet yönetiminin ulus tarafından belirli bir süre için ve belirli yetkilerle seçildiği yönetim biçimi olarak cumhuriyet, başta politika bilimi ve politik felsefe olmak üzere sosyal bilimlerin pek çok alanının inceleme konusudur. “Cumhuriyet” sözcüğünün kökeni, Arapçada “cemiyet, toplum, kamu” anlamlarına gelen “cumhūr” sözcüğüne dayanmaktadır. “Cumhūr” sözcüğüne getirilen nispet eki ile oluşturulan “cumhuriyet”, köken anlamı bakımından “toplumun olan, kamuya ait” demektir. Cumhuriyetin Batı dillerindeki kökeni ise Latince “şey” anlamına gelen “rēs” ve “kamu” anlamına gelen “pūblica” kelimelerinden oluşarak aynı anlama ulaşmaktadır. Etimolojinin ışığında cumhuriyet, devleti ulusa ait kılan yönetimdir.

Egemenliğin ulusa ait olması, eşitlik düşüncesini ele almayı gerektirmektedir. Nitekim cumhuriyet, ulusun eşitliğine dayanmaktadır. Cumhuriyetin inşa ettiği Türk ulus kimliği, eşitlik düşüncesinden hareketle ayrıcalıklı sınıfları ortadan kaldırmıştır. Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi, kıyafet ve şapka devrimleri, tekke ve zaviyelerin kapatılması gibi cumhuriyet devrimleri göz önünde tutulduğunda da cumhuriyetin temelindeki eşitlik düşüncesini görmek mümkündür. “Ulus” kavramı; dini ve etnik ayrılıkların aşılması, ayrıcalıklı sınıfların ortadan kaldırılması anlamını taşımaktadır. Türk devrimi, bu devrimin önderi olan Atatürk’ün ifadesi ile Türk ulusunu mahvetmek isteyen emperyalizme ve Türk ulusunu yutmak isteyen kapitalizme karşı bir mücadeledir. Bu mücadelenin önemli bir aşaması, ulusal birliğin eşitlik temelinde sağlanmasıyla gerçekleştirilmektedir.

Bu yıl, Türk devletinde cumhuriyetin yüzüncü yılı. Noktasız Dergi, cumhuriyetimizin yüzüncü yılını, bu cumhuriyeti var eden düşünsel temelleri ele alarak kutluyor.

icindekiler

01 | **DÜNYA HIZLA İLERLİYOR**
Albert CAMUS
Çeviri: Zeynep İlayda ÖZKURT YUMAK

**TARİH, CİNSİYETTEN ARINDIRILARAK
YENİDEN YAZILABİLİR Mİ?**
Damla TANRIKULU

03

08 | **CUMHURİYET'İN KURUCU İLKELERİ:
HALKÇILIK**
Erdem ALACADAĞ

KSENOPHON'UN KOMUTAN SEÇİLMESİ
KSENOPHON
Çeviri: Batuhan İLHAN

12

16 | **XII. ULUSLARARASI KADINLAR BİRLİĞİ KONGRESİNDE
“EŞİTLİK” VE TÜRKİYE’NİN MİSİR’A İLHAMİ**
Tuğba DURAN

23

**ATATÜRK DEVRİMİ BAĞLAMINDA SIMONE DE
BEAUVOIR'IN İKİNCİ CİNSİYETİ**

Z. Kevser ŞAHİN

**CUMHURİYETİN KURULUŞU:
AZINLIKLAR VE ULUS DEVLET**
Prof. Dr. Ömer TURAN ile Röportaj

26

32

**CUMHURİYETİN YÜZÜNCÜ YILINDA TÜRK
HUKUK SİSTEMİ**

Prof. Dr. Yasemin IŞIKTAÇ ile Röportaj

Dünya Hızla İlerliyor*

Albert CAMUS

Çeviri: Zeynep İlayda ÖZKURT YUMAK

* Bu metnin el yazmasında düzenlemeler ve eklemeler mevcuttur.

Neither Victims Nor Executioners, Albert Camus'nün Kasım 1946'da Fransız direnişinin günlük gazetesi Combat'da seri olarak yazdığı bir dizi denemedir. Denemelerde şiddet, cinayet ve bunları işleyenler, acı çekenler veya bunların gözlem yapanlar üzerindeki etkileri anlatılır. Dünya Hızla İlerliyor bu denemelerden bir tanesidir.

Siyasi düşüncenin olaylar tarafından giderek daha fazla ele geçirildiği herkes için açıktır. Örneğin Fransa, 1914 savaşı'nı 1870'in kaynaklarıyla, 1939 savaşı'nı 1918'in kaynaklarıyla başlattı.

Ancak çağdışı düşünce Fransızlara özgü değildir. Şimdilik şunu belirtmek yeterli olacaktır ki, bugünün siyasal sistemleri, tüm niyet ve amaçlara rağmen, kapitalist liberalizm örneğinde on sekizinci yüzyılda ve sözde bilimsel sosyalizm örneğinde on dokuzuncu yüzyılda şekillendirilmiş ilkeleri kullanarak dünyanın geleceğini çözmeye çalışmaktadır. İlk durumda, modern sanayiciliğin ilk yıllarında doğan bir felsefe ve ikincisinde Darwinci evrimcilik ve Renan iyimserliği ile çağdaş bir doktrin, atom bombası çağını, ani kargaşayı ve yaygın nihilizmi, eşitliğe indirgemeye çalışır. Siyasi düşünce

ile tarihsel gerçeklik arasında giderek artan feci uçurumun daha iyi bir örneği olamaz.

Elbette zihin her zaman gerçekliğin bir adım gerisindedir. Zihin meditasyon yaparken tarih ileriye doğru yarışır. Ancak bu kaçınılmaz boşluk, bugün, tarihin hızı hızlandıkça genişliyor. Dünya son elli yılda önceki iki yüz yıla göre çok daha fazla değişti. Ve bugün herkesin sınırların oluşturulması konusuna odaklandığını görüyoruz. Oysa dünyanın her yerindeki insanlar sınırların artık soyutlamalar olduğunu biliyorlar. Yine de, görünüşe göre Yirmi Bir Konferansı'nda¹ etkili olan milliyetler ilkesiydi.

Tarihsel gerçeklik analizimizde bunu dik-kate almalıyız. Bugün, üzerimizde asılı duran imparatorluklar çatışmasına kıyasla ikincil bir sorun olan Alman sorununa odaklanacağız. Ancak Rus-Amerikan sorununa uluslararası çözümler üretecek olsaydık, yine de göz ardı edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalırdık. İmparatorluklar çatışması, medeniyetler çatışmasının arka koltuğunda yer almaya çoktan yaklaştı. Gerçekten de, dünyanın dört bir yanından sömürgeleştirilmiş medeniyetler seslerini duyuruyorlar. Bundan on ya da elli yıl sonra, asıl zorluk, batı medeniyetinin² üstünlüğü fikri olacaktır. Bu nedenle, Dünya Parlamentosu'nu bu sömürgeleşmiş medeniyetlere açmak daha iyi olacaktır. Böylece hukuk gerçekten evrensel bir yasa haline gelecek ve kutsadığı düzen gerçekten dünya düzeni haline gelecektir.

Son zamanlarda veto hakkı ile bağlantılı olarak ortaya çıkan sorular yanıtıcıdır, çünkü BM tartışmasındaki karşı taraflar yanıtıcıdır. Sovyetler Birliği, delegeleri tarafından temsil edilen halkların çoğunluğundan değil, bakanların çoğunluğundan oluştuğu için; tüm uluslar temsil edilinceye kadar, çoğunluğun iradesini her zaman reddetme hakkına sahip olacaktır. Eğer anlamlı çoğunluk bir araya getirilecekse, herkes ya ona uymak zorunda kalacak ya da yasasını reddetmek

zorunda kalacak, yani egemen olma³ iradesini açıkça ilan edecektir.

Aynı şekilde, tarihin ivmesini gözden kaçırmazsak günün ekonomik sorunlarına yaklaşmanın doğru yolunu bulma şansımız olur. Sosyalizm sorunu 1930'da 1848'de olduğu gibi görünmüyordu. Özel mülkiyetin ortadan kaldırılması, yerini üretim araçlarının kollektifleştirilmesi tekniklerine bıraktı. Bu teknikler yalnızca özel mülkiyetin kaderini değil, aynı zamanda artan ekonomik meseleler ölçeğini de içeriyordu. Ve uluslararası olmayan hiçbir siyasi çözüm olmayacağı gibi, herhangi bir ekonomik çözüm de birinci öncelik olarak petrol, kömür ve uranyum gibi uluslararası üretim araçlarıyla uğraşmak zorunda kalacaktır. Eğer kolektifleştirme olacaksa, herkes için vazgeçilmez olan kaynaklarla ilgilenmeli ve aslında sadece hiç kimseye ait olmamalıdır. Diğer her şey sadece siyasi bir kafa şişirmedir.⁴

Soruna yönelik bu yaklaşım bazılarında ütöpik geliyor, ancak savaş riskini kabul etmeyenler için bu ilkeleri benimsemekten ve onları yürekten savunmaktan başka seçenek yok. Buradan oraya nasıl ulaşıyoruz? Akla gelebilecek tek yol, eski sosyalistlerin bugün kendilerini dünya çapında politik olarak tarafsız bulan bireylerle bir araya gelmeleridir.

Her halükarda, bu ilkelerin "ütöpik" olduğu suçlamasına bir ve son yanıt daha var. Bizim için seçim basit: ya ütopya ya da savaş, ikisi de modası geçmiş düşünce biçimlerinin bizi götürdüğü yerlerdir. Bugün seçim, anakronik politik düşünce ile ütöpik düşünce arasındadır. Anakronik düşünce bizi öldürüyor. Ne kadar ihtiyatlı olursak olalım (benim olduğum gibi), gerçekçilik, bu nedenle bizi önerdiğim göreceli ütopyayı benimsemeye zorlar. Bu ütopya, ondan önceki diğerleri gibi tarihe karıştığında⁵, insanlar artık başka bir mülk hayal edemeyecekler. Çünkü tarih, insanın en anlamlı hayallerini gerçeğe dönüştürmek için gösterdiği umutsuz çabadan başka bir şey değildir.

1 1921 Londra Konferansı

2 Bu noktada da Camus'nün zihninin önceden gözlemlenen açıklığı dikkat çekicidir.

3 El yazmasında: iktidar iradesi.

4 Bu paragrafın tamamı el ile eklenmiştir.

5 *Actuelles*'te "tarih" kelimesi burada ve bir sonraki cümlede büyük harfle yazılmıştır.

Tarih, Cinsiyet- ten Arındırılarak Yeniden Yazıla- bilir Mi?

Damla TANRIKULU

1970'lerin başında Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da gelişen feminizm, on dokuzuncu yüzyıldan sonra çağdaş felsefenin alt disiplinlerinden biri olarak incelenmeye başlanmıştır. Klasikleşmiş feminizm düşüncesinin soruları ve kavramsallaştırmaları ön plana serimlendiğinde feminizmin yalnızca kadın hareketi yahut kadın cinsiyetiyle alakalı bir öğreti şeklinde ifade edilemeyeceğini belirtmekteyim. Kadınlara karşı önyargıların *modern* ve *post-modern* felsefe açısından nasıl dışa vurulduğu açıklanmaktadır. Makalenin içeriğinde feminist tarihinin *kesintisiz* bir biçimde *yeniden ya-*

zılma olanağının cinsiyetin ortadan kaldırılması ile mümkün olduğu üzerinde durulacaktır. Nitekim "Kadınlar erkeklerden hakikaten farklıdır ve bu farkın farkına varmalıdırlar." Bu açıdan feminist duruşa sahip filozofların özne sorunu üzerinde durmaları kendi öznelerini inşa ederken kullandıkları yöntemler ve amaçları felsefe tarihi kapsamında değerlendirilecek, metnin son kısımlarında dünya tarihi ve Türkiye cumhuriyeti özelinde feminizm hareketlerine kısa bir bakış yaparak kadınları içeren bir insanlık tarihinin yeniden yazılabileceği üzerinde duracaktır.

İnsan doğası ve eylemleri düşünüldüğünde *teorik* ve *pratik* alanlar olmak üzere tarihte birçok bilim dalının iki alana bağlı olarak ortaya çıktığını görürüz. Bilim dallarının ortaya çıkışı özellikle, insanın anlam dünyasını gözler önüne sermektedir. Anlam dünyası ve bilimdeki temel kabullerin birleşimi, teknik ile teknolojiyi birleştirerek bir tür geçiş evresi oluşturarak *yeni ürünler* ortaya çıkarır. Bu ürünler insanın yalnızca anlam dünyasını yansıtmakla kalmayıp insanın varoluşunu tanımlamasına da olanak yaratmıştır.¹ Özellikle modern dönemin yükselen *Rönesans* ve *Aydınlanmacı* hümanizmasında insanın rasyonalite kaynaklı kendi varoluşunu tanımlama çabası yirminci yüzyıla gelindiğinde bütün işlevselliğini kaybetmiştir. Nitekim Irigaray'ın "Kadınlar erkeklerden hakikaten farklıdır ve bu farkın farkına varmalıdırlar"² sözünün dikkate alınmış olduğu görülür. Çağdaş dönem ya da post-modern feminist duruşa sahip filozoflar modernizmin hümanizmini farklı açılardan değerlendirerek eleştirir, eleştirilere çeşitli *antitezler* ortaya koyar. Nitekim antitezlerin içeriğine baktığımızda insan doğasının tanımlanmasında ve anlamlandırılmasında doğaya egemen olmaya çalışan *akıl* tek başına yeterli olamaz. İnsan doğası gereği duyularını da epistemolojik süreç içinde ele almalıdır. Diğer açıdan Aydınlanmacı bir hümanist insan tasvirinde *özne* politik kimlik söylemlerine, cinsiyet ayrımı ve ekonomik sınıfsal ayrımlara tabi tutulup ötekileştirildiği için kuşatıcı değildir. Batıdaki entelektüel geleneğin öznesi, beyaz ve mülkün sahibi, evin de yöneticisi olan babadır/erkektir. Dolayısıyla şimdiye kadar anlatılan ve referans verilen tarih anlayışı genel olarak insanın tarihi değil tam anlamıyla özel olarak erkeğin varoluşunun hikayesidir. Bu bağlamda anlatılan bütün *özne* anlayışları tarihsel anlatılarının homojenliğini ve çizgiselliğini bozmuş olup bunun sonucunda gruplaşmalar, heterojenlik gibi parçalanmalar yaşanmıştır. Dahası bu parçalanmışlıklar tarihte göz ardı edildi, perdelendi. Nitekim her okuyucu tarihe baktığında kadına dair, kadının *kendiliğine* ve *özne* olarak varoluşuna dair hiçbir *düzenli/sistemli*

anlatılara yer verilmediğini görmektedir³. Kadınların tarihte yer bulamamış olmasının altındaki kadınlara karşı olan erilci önyargıların temelini feminist filozoflarca ele alıp tarihi "*insan*" olarak, kadını da içerecek şekilde, cinsiyetsizleştirerek yeniden yazacağız. En nihayetinde feminist eleştiriler ışığında kendilikten söz edebileceğiz.⁴

Feminist filozofların feminist teoriler çerçevesinde yaptıkları soruşturmalar ve incelemeler göz önüne alındığında, kadınlara karşı oluşturulan önyargıları *üç temel alan* üzerinde yoğunlaştırıp çalışmalarını bu doğrultuda geliştirdikleri görülür. Temel alanları (a) özellikle *Platon* ve *Descartes* gibi düşünürlerin felsefe tarihinde yer alan yazılarında kadınlara yönelik tutumları, (b) epistemoloji ve etik gibi çağdaş/postmodern felsefenin alanlarında kadına yönelik tutumlar ve bunlara bağlı olarak (c) geçmiş ve şimdiki felsefede yer eden metinlerde rastlanabilecek *sembolizm* ve *imgelem* kalıpları oluşturmaktadır. Nitekim *Platon*'un *mağara metaforu* üç temel alanı da içeren bir örnektir.

Platon yeraltı mağarasında zincirlenmiş olan, şeylerin bir duvara yansıyan imgelerini izleyen bir takım tutsakların olduğundan söz eder. Tutsak olan insanlardan biri dış dünyaya doğru sürüklenir ve orada yalnızca imgeleri görmez, aynı zamanda gerçek şeyleri de görür ve onları öğrenir. Burada Irigaray'ın yorumunu esas alıp mağarayı ana rahmi gibi yuvarlak, karanlık, dışına yalnızca dar bir kanaldan çıkılan oda şeklinde tasvir ettiğini görürüz. Nitekim böyle bakıldığında *Platon* ana rahmini/dişi bedenini bir cehalet ve yanılsamanın sembolü olarak imgelemektedir. Mağara/kadın bedeni sadece yanılgıların olduğu yerdir. Onun dışarı ise gerçekliğin olduğu yerdir. Epistemeye erişmek/ulaşmak için için için dişi beden geride bırakılmalıdır, yani mağara terk edilmelidir. *Platon* burada yanılsama ve bilgi açısından karşıtlık kurmaya çalışırken yanılsamayı dişi, bilgiyi/gerçekliği ise erkek olarak sembolize etmiştir.

Irigaray'a göre *Platon*'un mağara metaforu Batı Felsefesinin temel düşünüş biçiminin alt met-

1 H. Nur Beyaz Erkızan ve A. Kadir Çüçen, *Felsefe Tarihi I : Antik Çağ ve Orta Çağ Felsefesi Tarihi* (Ankara: Sentez Yayıncılık, 2013).

2 Fatime Gümüş ve Sadık Erol Er, "Irigaray, Feminizm ve Psikanaliz." *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 9(3), (2019): 819-841.

3 Dicle Özcan Elçi, "Batı Ve Doğu Mitolojilerinde Kadın İmgesi: Tanrıçalar." *Atlas Journal* 4 (11) (2018): 826-840.

4 Y. Ceran Aktaş, "Çağdaş Feminist Kuramlar Açısından Feminist Öznenin İmkani" *Felsefe Arkivi* (2017): 1-24.

nini oluşturur. Filozof önce gerçekliğin iki metafizik prensibinin öğelerini birbirinden ayırır Buna göre öğelerden biri bilgidir; bilgi üstün ve temeldir; diğeri ise cehalettir ki cehalet de aşağılıktır, bilgisizliktir. Nitekim Platon'un gerçeklik/hakikat ile yanılşamayı/sanıyı, akıl ile arzuyu, adalet ile bencilliği ayırmasında daima ikili bir *karşıtlık* bulunur. Onun kavramları *ikili* olarak ele alması felsefe tarihinde ondan etkilenmiş olan bütün düşünürlerce olağan bir şekilde -Platon çizgisinde- devam etmiştir. Whitehead "Batı Felsefesi tarihi, Platon'a düşülmüş dipnotlardan ibarettir."⁵ sözünü boşuna söylememiştir. Nitekim pozitif ve negatif ikiliği de eril ve dişil karşıtlığıyla tarihte yerini almıştır. Pozitif olanlar eril ile ilişkilendirilirken negatif olanlar ise dişil ile ilişkilendirilmiştir.

Felsefe tarihindeki bütün filozoflara baktığımızda hepsinin farklı düşünceleri/sistemleri/felsefeleri olduğunu görürüz. Şaşırtıcı bir nokta vardır ki hemen hemen birçoğu farklı fikir öne sürüyor olsa da eril ve dişil konusunda ortak karara varıp kadına aşağı erkeğe yüksek konum atfetmişlerdir. Filozoflar Platon'un dipnotlarını temel ilke olarak ele almış olacaklar ki eril olanı üstün sayıp ikincil ve aşağılık olanı da dişil olarak değerlendirmişlerdir. Buna bağlı olarak erkek siyasette *Agora* meydanında boy gösterirken kadının, değil *Agora* meydanında olmayı toplumda dahi yeri yoktur.

Tarihten izleri silinmiş kadın filozofların başında Miletoslu *Aspasia* gelir. Atina'nın köle ruhunu benimsemiş kadınlarından farklı olarak *Aspasia* özgür ve bilgi ile donatılmış bir ruha sahip olup döneminin politikacı insanlarına meydan okuyarak *retorik* alanında bir entelektüel gibi çalışmıştır. *Sokrates* ile olan *diyalogları* bilgi birikimini daha da geliştirmiş hatta Platon'un da retorisi ondan öğrendiği öne sürülmüştür. İleriki zamanlarda çeşitli suçlamalara maruz kalarak yalnızca erkeklerin mahkemeye çıkarılmasına rağmen muhatap alınarak mahkemeye çıkarılmıştır. Nitekim *Aspasia* kendisini klasik bilgi ve felsefenin bilgi içeriğinde oldukça iyi ifade etmiştir. Diğer kadınlar kendilerini ifade edememişlerse bu durum onların kendi karakterinden kaynaklanmaktadır. Çünkü kadınların felsefe tarihine yapmış oldukları

bilimsel katkıları daima baskılanarak göz ardı edilmeye çalışılmış ya da önemli olan çalışmaların üstüne erilci önyargılar yüklenilerek çalışmaların önüne geçilmiştir. En nihayetinde tarihte kadınlar erkeklerden farklı olduklarının farkında olsalardı Aristoteles, Kant, Marx ya da Hegel gibi felsefe sistemleri kurmuş olsalardı hiç kimse onlardan söz etmeden geçmezdi.

Görüldüğü üzere felsefe tarihi kadınları eril önyargılarla/erilci kavramlarla dışlamıştır. Dışlanma özellikle *cinsiyet*, *toplumsal cinsiyet*, *cinsellik*, *cinsiyet farkı*, *özcülük* ve *doğum* gibi kavramlar etrafında gerçekleşmiştir.⁶ Dolayısıyla kadınlara karşı bu gibi kavramlarla geliştirilen önyargıları ortadan kaldırmak için felsefe tarihi tekrar gözden geçirilmeli aynı zamanda filozofların cinsiyet farkı ya da önyargıları ile ilgili düşüncelerini görmek için onların öne sürdükleri iddiaların/savların da ötesine bakmamız gerekmektedir. Çünkü satır aralarında gizli olan birçok anlam/ifade ya da metafor yatmaktadır. Nitekim kadınları dışlayan tarih onlara hak ettikleri yeri verip onları yeniden içerecek şekilde tekrar yazılmalıdır. Bunun için önemli nokta ince eleyip sık dokumaktan geçer. Tarihsel metin yorumlamalarında eril önyargıları tespit etmemizi sağlayan erilci kavramları cımbızlamak, pek çok filozofun çalışmalarındaki kadın ön yargılarına karşı gösterilen sembolizm ve imgelem kalıplarını gün yüzüne çıkarmak gibi *yöntemler* üzerinde durulmalı, en nihayetinde bütün bunlara eleştiriler/yorumlar getirip alternatif çözüm önerileri sunulmalıdır.

Feminist filozoflar tarihi dışarıda bırakıldığında "*Felsefe Tarihi*" başlığı altında yer alan hemen hemen bütün çalışmaların yalnızca erkekler tarafından yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar doğrultusunda tarihte kadın filozofların olmadığı fikrine kapılır, felsefe tarihinin yalnızca erkek filozofların tarihi olduğunu düşünürüz. Nitekim kadın düşünürler/filozoflar üzerine yapılan çalışmalar oldukça geç kalınmış bir faaliyettir. Antik çağdan günümüze gelen kadın düşünürlerin fikirlerini henüz feminist filozoflar yeniden keşfetmeye başlıyorlar. Onların yöntemleri sayesinde tarihten dışlanan kadınlar felsefe tarihinde hak ettikleri/

5 Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi 5* (Ankara: Say Yayıncılık, 2009).

6 Alison Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, çev. Bilge Tanrısever (İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2016).

olmaları gereken yerlere tekrar yerleşmeye başlıyorlar.

Otoritenin düşüncesi eril ön yargıları/bakış açılarını açığa çıkarmaktadır. Feminist filozoflar bu eril önyargıları belirlemek için tarihsel metin okumalarının bazı yeni yöntemlerini keşfetmişlerdir/geliştirmişlerdir. İlk olarak kavramsal sınırlar erkeklerin temel olarak kabul ettiği düşünce ve değerlendirme kalıplarını ifade ediyorsa bunların eril düşünce oldukları savunulmaktadır. Toplumsal cinsiyet algısıyla yetiştirilen erkeklerin karakterleri ve düşünce yapıları Nancy Chodorow'a göre insanlar arasındaki *kavram karşıtlıkları* çerçevesinde yapılanmaktadır.⁷ Nitekim beden ve zihin, akıl ve duygu, benlik ve ilişki gibi birbirine karşıt kavramlar hiyerarşik bir biçimde örgütlenmektedir. Böylece erkekler toplumda *somut* olan geçim ihtiyaçlarını karşılayıp *soyut* olan günlük yaşamın bakım işlerini sorumluluk olarak almamaktadırlar. Görüldüğü gibi erkeklerin kişilikleri ve deneyimleri tamamiyle karşıtlıklar etrafında şekillenmektedir. Eril önyargıyı belirlemek için kullanılan bir diğer yöntem ise kadınları dışlayıcı sembolizm ve imgelem kalıplarının erilliği yüceltici bir biçimde kullanılmasının tespitine ilişkindir. Nitekim mağara metaforundan sonra *Genevieve Lloyd* da felsefe tarihindeki ortaya koyulmaya çalışılan aklın erkek olarak sembolize edildiğini öne sürmüştür. Bakıldığında filozofların akli yetkinleşmesi dişile özgü simgeleşmiş bedenin tutkularını aşmakla erkeğe özgü bir özellik olarak anlatılmaktadır. Nitekim konusu geçen yöntemler kapsamında *feminist epistemolojistler* tarafından yapılacak olan detaylı incelemeler ve çalışmalar tarihin bir bütün olarak yeniden ele alınmasını sağladı. Aynı zamanda kesintisiz bir biçimde cinsiyetsiz olarak yeniden yapılandırılmaya başlandı. Yakın zamanda feminist epistemolojistlerin çabalarını fark eden feminist felsefe tarihçileri de yalnızca eril ön yargıları içeren çalışmaları değil içermeyen çalışmaları da tespit etmeye başlamışlardır. En nihayetinde eril önyargılara karşı "*duruş*" kavramı ile ön plana çıkan feminist epistemolojistler yalnızca eril önyargılı metinlerin değil, erillikten uzak duran yazıları açığa çıkarmakla kesintisiz ve cinsiyetsiz bir biçimde tarihi yeniden yazma olanağına kavuşturdular.

7 Egemen Kepekçi, "(Hegemonik) Erkeklik Eleştirisi Ve Feminizm Birlikteliği Mümkün Mü?" *Kadın Araştırmaları Dergisi II* (2012): 59-86.

Dünyada ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Feminizm Hareketine Kısa Bir Bakış

Buraya kadar feminizmin felsefe tarihi özelinde hangi anlamlara gelebileceğini çeşitli filozofların kavramı ele alış biçimleri ile değerlendirerek serimlemeye çalıştım. Meseleyi dünya tarihi ekseninde daha kapsamlı bir perspektiften ele aldığımızda feminizmin üç dalga şeklinde ele alınması yaygın kabuldür. Fakat sözünü ettiğimiz bu hareketlerin nasıl karakterize edileceği konusunda fikir birliğine rastlamak oldukça güçtür⁸. Bu çalışmada yaygın olarak kabul gören iki dalga hareketinden söz ederek bunun Türkiye Cumhuriyeti açısından nasıl bir seyir izlediğini ele alacağım.

Birinci dalga feminizmin kökleri 18. yüzyıl Aydınlanma dönemine dayanır. Aydınlanmanın hümaniter kavramları⁹ kadınların da bu kavramlara sahip olabileceği ve bunlara haklarının olduğunu gündeme getirerek seslerini kamuoyuna duyurmaya başlamışlardır. Hak arama ekseninde devam eden arayış 19. yüzyılda da devam ederek mücadeleyi politik düzleme taşımıştır. Artık yalnızca hümaniter olarak değil siyasette de var olma çabası dürdürülmeye başlanmıştır. Bu bağlamda seçme ve seçilme hakkı, eğitim hakkı, çalışma hakkı, boşanma hakkı gibi konularda talepte bulunarak direniş göstermişlerdir.

İkinci dalga feminizm hareketi 20. yüzyılın postmodern tavrı çerçevesinde yeni bir evreye taşınmıştır. Kadınlar yalnızca politik ya da ekonomik hakları değil özellikle şiddete karşı durarak beden ve cinsel hakları, kürtaj hakları gibi konularda seslerini yükseltmişlerdir. Şiddet ve beden konusu aynı zamanda antropolojik olarak ırk konusunu gündeme getirdiği gibi hak arayışının yalnızca beyaz ya da Batılı kadınlara özgü olmadığını; farklı ırktan, sınıftan ya da kültürden kadınların da sesi ni duyurmaya çalıştığını ifade etmiştir.

Dünyada yaşanan toplumsal hareketler, feminizmin yükselmesi Türkiye'de de yansımalarını bulmuştur. Cumhuriyetin ilan edilişi kadınlara

8 Martha Rampton, "Four waves of feminism" *Pacific University Oregon* 25 (2015): 1-10.

9 Kastedilen kavramlar: "insan hakları", "eşitlik", "özgürlük" ve "akıl" gibi kavramlar.

birçok hak tanımış; kadınlar seçme ve seçilme gibi birçok hakka sahip olmuşlardır. Her ne kadar politik düzlemde kadınlara haklar tanınsa da cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra Türkiye’de feminizm hareketi devam etmiştir. Çünkü tanınan haklar kadınların toplumdaki konumunu değiştirmemiş hala erkek egemenliğinin hüküm sürdüğü bir toplumda yaşamaktadırlar. Bu da pek çok sorunun varlığına işaret ettiği gibi feminizm hareketinin cumhuriyetin ilanından sonra da devam etmesi gerektiğine işaret etmiştir. Bu bağlamda birinci dalga feminizm hareketi Cumhuriyetin ilan edilmesi ile başlamış; kadınlar birliği gibi örgütleri kurulması ile kadınların eğitimlerine, meslek edinimlerine katkı sağlamıştır. 1923’te kurulan Türk devletinin asıl amacı kırsal kesimde yaşayan muhafazakar bir nüfustan modern diyebileceğimiz Batı’ya yakın bir toplum yaratmaktır. En nihayetinde o dönemin insanı için tasarlanmış oldukça radikal kararlar/haklar verilmiştir.¹⁰ İkinci dalga feminizm hareketi 1960’larda sol siyaseti ve İslam hareketlerinin etkisi ile iki farklı tarafa ayrılarak kadınların taleplerini dile getirmiştir. Üçüncü dalgada ise kadınlar, şiddete karşı mücadele ederek devlete ve erkeklere karşı duruş sergilemişlerdir. Nitekim kendi kimliklerini ve farklılıklarını ifade etme ihtiyacı bu dönemde de varlığını korumaktadır. En nihayetinde hangi dönemde olursa olsun temelde insan hakları varolduğu sürece feminizm hareketi var olmaya devam edecektir.

Sonuç

Feminist filozofların tarihi feminist bir perspektifle inceliyor oluşları tarihin yeni ve oldukça farklı bir gözle okunması gerektiğini göstermiştir. Feminizmin tarafsız oluşu kadın ve erkeği ayırt etmeden cinsiyetsiz bir gözle yalnızca akıl varlığı olduğu için temele insanı alarak tarihi okunması sonucunda, tarih tekrar tekrar süzgeçlerden geçirilip yapılan hatalar giderilmeye, sorunlara alternatif çözümler üretilmeye çalışılmıştır. Türkiye özelinde ise bu durum Cumhuriyetin ilan ile başlamış, günümüze kadar devam etmiştir. Nitekim bugünde/şimdide geçmişte yapılan hatalar düzeltilip ‘tarih’ tekrar yazılabilir hale gelmiştir.

Kadınları dışlayan eril önyargıya eleştiriler

oldukça sert olup eleştiriler karşısında ciddi bir duruş sergilenmiştir. Böylece kadınlara hak ettikleri değer verilmeye başlanmış, tarih kadınlara da yer verecek biçimde çocuk kitaplarını, hikayelerini ve masallarını yeniden yazmaya başlamıştır.

KAYNAKÇA:

Cevizci, Ahmet. *Felsefe Tarihi 5*. Ankara: Say Yayınları, 2009.

Elçi, Dicle Özcan. “Batı Ve Doğu Mitolojilerinde Kadın İmgesi: Tanrıçalar”, *Atlas Journal 4*, (2018): 826-840.

Erkızan, H. Nur Beyaz ve A. Kadir Çüçen. *Felsefe Tarihi 1 : Antik Çağ ve Orta Çağ Felsefesi Tarihi*. Ankara: Sentez Yayıncılık, 2012.

Gümüş, Fatime ve Sadık Erol Er. “Irigaray, Feminizm ve Psikanaliz.” *Beytulhikme An International Journal of Philosophy 9*, (2019): 819-841.

Karataş, Y. Ceran. “Çağdaş Feminist Kuramlar Açısından Feminist Öznenin İmkanı” *Felsefe Arkivi 47* (2017): 1-24.

Kepekçi, Egemen. “(Hegemonik) Erkeklik Eleştirisi Ve Feminizm Birlikteliği Mümkün Mü?” *Kadın Araştırmaları Dergisi 11* (2012): 59-86.

Rampton, Martha. “Four Waves of Feminism” *Pacific University Oregon 25* (2015): 1-10.

Stone, Alison. *Feminist Felsefeye Giriş*. Çeviren: Bilge Tanrısever. İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2016.

White, J. B. “State Feminism, Modernization, and the Turkish Republican Woman” *NWSA Journal 15* (2003): 145-159.

¹⁰ J. B. White, “State feminism, modernization, and the Turkish republican woman” *NWSA Journal 15* (2003): 145-159.

Cumhuriyet'in Kurucu İlkeleri: Halkçılık

Erdem ALACADAĞ

Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen Türk Devrimi, cumhuriyet rejimini şart koşmaktadır. Devrimlerin özü cumhuriyette, cumhuriyetin özü ise eşitliktedir. Ulus devlet temelinde kurulan eşitlik; etnik, dinsel ve mezhepsel ayrılıkları aşır Türk kimliğinde eşitlenmeyi sağlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin temelinde duran «Türk ulus kimliği», eşitlik ilkesiyle doğrudan doğruya ilişkilidir. Başka deyişle cumhuriyetin kurduğu eşitlik, farklı etnisite veya mezheplerin konsensusu sonucu kurulan bir eşitlik değil, ulus kimliğin çatısı altındaki yurttaşların eşitliğidir. Atatürk tarafından kaleme alındığı bilinen ancak Afet İnan imzası ile yayımlanan «Vatandaş İçin Medeni Bilgiler» kitabındaki şu satırlar, dikkate değerdir:

“Bugünkü Türk milleti siyasi ve içtimai camiası içinde kendilerine Kürtlük fikri,

Çerkezlik fikri ve hatta Lazlık fikri veya Boşnaklık fikri propaganda edilmek istenmiş vatandaş ve millettaşlarımız vardır. Fakat mazinin istibdat devirleri mahsulü olan bu yanlış tevsimler; birkaç düşman aleti, mürteci beyinsizden maada hiçbir millet ferdi üzerinden teellümden başka bir tesir hasıl etmemiştir. Çünkü, bu millet efradı da umum Türk camiası gibi aynı müşterek maziye, tarihe, ahlaka, hukuka sahip bulunuyorlar.”¹

Görüldüğü üzere ortak geçmiş, tarih, ahlak ve hukuk, ulus kimliğinin yaratıcı unsurları olarak değerlendirilmiş ve bu çerçevede farklı etnik kökenler, Türk kimliğine dahil edilmiştir. Türk devrimi, Türk kimliğini aidiyet ve eşitlik çerçevesinde oluşturduktan sonra Türkiye'yi

¹ Mustafa Kemal Atatürk, *Vatandaş için Medeni Bilgiler*, Editör: Afet İnan (İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2010), 46.

çağdaşlaştırmak için bazı ilkeler belirlemiştir. Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin kurucu ilkeleri, Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) tarafından belirlenmiş ve uygulanmış olan temel prensiplerdir. Bu ilkeler, Türkiye'nin modern bir ulus devlet olarak ilerlemesini, demokratik bir toplumun oluşturulmasını ve çağdaş bir toplumun inşa edilmesini amaçlamıştır. Bu minvalde Atatürk'ün öncelikle CHP'nin içinde şekillendirdiği altı ilke, 1931'de anayasaya eklenmiştir.² Aynı zamanda "altı ok" olarak da anılan bu altı ilke; cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve devrimciliktir. Bu ilkelerin temelinde duran düşünce ise eşitlik fikridir. Cumhuriyet ilan edilirken halkın eşit bir şekilde yönetime katılması hedeflenmektedir. Milliyetçilik, aidiyet çerçevesinde her bireyi ortak değerler çerçevesinde birleştirmeyi arzulamaktadır ve bu sebeple Türk milletinin ortak değerlerini, ülkenin bağımsızlığını ve egemenliğini ön planda tutmayı amaçlamaktadır. Devletçilik; devletin ekonomi alanında etkin bir rol oynamasını, kamu hizmetleri sunmasını ya da ekonomik dengeyi sağlamaktadır. Laiklik ise devletin din ve siyaset işlerini birbirinden ayırmasını öne sürmektedir. Bu tutum, devletin tarafsızlığını ve farklı dinlere mensup insanların eşitliğini güvence altına almaktadır. Diğer bir ilke olan devrimcilik, Türkiye'nin modernleşme sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Sayılan beş ilkenin temelinde eşitlik bulursa da halkçılığın geliştirdiği politikalar göz önüne alındığında eşitliği en çok barındıran ilke, halkçılık olmuştur.

Halkçılık, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) ideolojik temellerinden birini oluşturmaktadır. Toplumun refahını, adaleti ve eşitliği temel alan bir anlayışı ifade etmektedir. Bu düşünce, sosyal devletin ve sosyal adaletin önemini vurgulamaktadır. Halkçılık ilkesi, bireylerin sosyal, ekonomik ve politik haklara eşit düzeyde sahip olmalarını savunurken toplumun genel refahını gözetir. Halkçılığın temel amacı, tüm vatandaşların eşit fırsatlara ve adaletli bir yaşama sahip olmasını sağlamaktır. Bu bağlamda ekonomik eşitlik ve gelir dağılımındaki adaletsizliklerin giderilmesi, sosyal politikalarla

desteklenen adil bir toplum düzeni oluşturulması hedeflenir. Örneğin kamu hizmetlerinin halkın ihtiyaçlarına yönelik sunulmasını, eğitim, sağlık, adalet gibi temel alanlarda erişimin eşit olmasını savunmaktadır. Devletin, halkın refahını ve çıkarlarını gözetmekle sorumlu olduğunu ve bu amaç doğrultusunda politikalar üretmesi gerektiğini ifade etmektedir. CHP'nin halkçılık anlayışı, siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda demokratik değerlere ve insan haklarına dayanır. Bu ilke, devletin vatandaşlarına karşı sorumluluğunu ve onların refahını gözetmesini, adaleti sağlamasını ve eşitlikçi politikalar izlemesini vurgular. Nitekim cumhuriyetçilik yahut laiklik gibi ilkeler de halkçılık düşüncesinin altında incelenebilmektedir. Bir başka deyişle eşitliği sağlamak için geliştirilen ilkelerin temelinde halkçılık düşüncesi yatmaktadır. Atatürk döneminin CHP anlayışı da bu minvalde toplumsal kalkınmayı, adaleti, demokrasiyi temele alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin inşasını ve gelişimini sağlamak amacıyla yola çıkmıştır. Bu yolda halkın kalkınmasını ve eşitliğini sağlamak amacıyla birçok devrim gerçekleştirilmiştir.

"Sümgü ile, silâhla, kanla istihsal ettiğimiz zaferden sonra, irfan, ilim, fen, iktisadiyat gibi sahalarda muzaffer olmak için çalışacağız. Milleti refah ve ikbale götüreceğ bu sahalarda emniyetle, muvaffakiyetle yürüyebilmek ise, yalnız bir şarta mütevakkıftır. Bu şart bulunmazsa o sahalarda muvaffakiyetimiz imkânsızdır. Bu şart şudur: milletin doğrudan doğruya kendi hâkimiyetine kendinin sahip olmasıdır."³

Halkçılık ilkesi doğrultusunda yapılan temel devrim, cumhuriyetin ilanıdır. Cumhuriyet, halkın hiçbir kesimini ayırtırmadan her kesimi devlet yönetiminde söz sahibi olmaya çağırmıştır. Halkın egemenliğine dayanan bu yönetim biçimi, bir başka deyişle halkın kendi kendini yönetmesidir. Cumhuriyet ile birlikte yöneticiler de bu halkın kendisinden hiçbir ayrıma maruz kalmadan çıkmaya başlamıştır. Seçen de seçilen de halkın kendisidir. Cumhuriyetin ilanından sonra halkın gelişmesi, bilinçlendirmesi esas hedef olmuştur.

2 "Devletin esas teşkilatı: Türkiye milliyetçi, halkçı, devletçilik, lâik ve inkılâpçı bir cumhuriyettir."

3 Mustafa Kemal Atatürk, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997), 311.

Nitekim ülkenin cumhuriyetin fikir dünyasını kavraması da elzemdir. Gelişim ancak halkın refahı ile mümkündür. Bu nedenle okuma yazma seferberliği başlatılmış, çağdaş eğitim sistemlerine geçilmiş, tarım desteklenmiş, seçme ve seçilme hakkında eşitlik sağlanmış, aşı faaliyetleri ile sağlık reformları başlamıştır. Hiçbir alan ayrık bırakılmadan topyekûn bir gelişim hedeflenmiştir. Topraklarını korumaya çalışırken kendini ihmal eden halk, şimdi de topraklarındaki hakimiyetin devamlılığı için cahillikle savaşmaya çalışmaktadır.

Cahillikle yapılan bu savaş ülkenin dört bir yanında mücadele gerektirmiştir. Bu nedenle 1924 yılında ilki İstanbul'da açılan Halkevleri, aydın halk topluluğunun maddi ve manevi ihtiyaçlarını gözeterek fikir, bilgi, görgü ve duygu alışverişinde bulunmalarını sağlayacak alanlar açmak için kurulmaya başlanmıştır. Halkevleri çeşitli kültürel, sanatsal ve eğitimsel faaliyetler yürütmüştür. Bu faaliyetler arasında konferanslar, seminerler, tiyatro oyunları, sergiler, konserler, müzik ve dans kursları, kitap okuma grupları, dil kursları, halk dansları gibi etkinlikler yer almıştır. Ayrıca, Halkevleri halk kütüphaneleri, halk müzik koroları ve halk oyunları ekipleri gibi birimlere de ev sahipliği yapmıştır. Halk erişemediği sosyal imkanlara bu kurumlar sayesinde kolayca erişmeye başlamıştır.

En çok ihmal edilmiş olan köylerde de halkevlerinden farklı devrimler yapılmıştır. Atatürk'ün sözüyle "Türk köylüsünü 'efendi' yerine getirmediğçe memleket ve millet yükselemez."⁴ Tarım bir ülke için şüphesiz ki en önemli faaliyettir. Hem besin hem hammadde hem de ticaret kaynağıdır. Osmanlı döneminde çiftçiye çok ağır gelen öşür vergisi de cumhuriyet döneminde kaldırılmış ve daha farklı bir vergi sistemi benimsenmiştir. Öşür vergisinin kaldırılması gibi birçok reform çiftçiyi rahatlatmak ve verimi artırmak amacıyla yapılmış çok sayıda teşvik verilmiştir. Bunun yanı sıra köylerde yetişen çocuklar da halka kazandırılmalıdır, onlar için de fırsat eşitliğinin sağlanması şarttır. Köy Enstitüleri'nin (1940) kurulmasının temel amacı da bu noktada şekillenmektedir. Hem köy

çocuklarının çağdaş eğitim almasını sağlamak hem de tarımsal üretimde verimliliği artırmak amaç edinmiştir. Bu kurumlar, kırsal bölgelerdeki çocuklara hem genel kültür hem de meslekî eğitim sunmayı hedeflemiştir. Köy Enstitüleri, eğitim-öğretim faaliyetlerinin yanı sıra tarımsal uygulamalar, zanaat ve el sanatları, sağlık hizmetleri gibi alanlarda da eğitim vermiştir. Köy Enstitüleri'nde öğrenciler, bir yandan akademik dersler alırken diğer yandan tarım arazilerinde çalışmış, hayvancılık, ziraat, zanaat ve sanat gibi konularda eğitim görmüştür. Böylece, köylerde tarımsal üretimin modern yöntemlerle yapılması, köylülerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek becerileri kazanmaları hedeflenmiştir. Köy Enstitüleri, toplumsal dönüşümün yanı sıra kadın hakları ve eşitlik konularında da önemli adımlar atmıştır. Kız çocuklarına da eğitim imkânı sunan Köy Enstitüleri, kadınların toplumsal yaşama daha aktif katılımını teşvik etmiştir.

Atatürk elbette ki çağdaşlaşma yolunda kadınlara sadece bu eşitliği sağlamamıştır. 1926 yılında çıkan Medeni Kanun ile medeni haklar, iki cinsiyet arasında eşitlenmiştir. Türk medeni kanunu; boşanma hakkı, miras hakkı ve mülkiyet hakları gibi alanlarda kadınlar erkeklerle eşit konumlara getirmiştir. Ayrıca bu eşitlik, siyasette de sağlanmıştır. Kadınlara seçme ve seçilme hakkının (1930) tanınmasıyla Türkiye kadınların siyasi süreçlere katılımını teşvik eden öncü ülkelerden olmuştur. Soyadı Kanunu da Türkiye'de toplumsal yapıda önemli bir değişikliği de beraberinde getirmiştir. Bu kanunla birlikte kadınlar da soyadı alarak eşit haklara sahip olmuşlardır. Evlilik öncesi kadınlar kendi soyadlarını kullanırken, evlilik sonrası ise kocanın soyadını kullanma geleneği yaygınlaşmıştır.

1934 yılında ilan edilmiş olan soyadı kanunu söz konusu eşitlik olduğunda çok önemli bir yer teşkil etmektedir. Soyadı Kanunu'nun kabul edilmesiyle birlikte her Türk vatandaşı, Türkçe bir soyadı benimsemek zorunda kalmıştır. Kanun, soyadının Türk kültürüne, geleneklerine ve Türk diline uygun olmasını öngörmüş, öylece kişilerin isimleri ve kimlikleri daha kolay bir şekilde belirlenebilir hale gelmiştir. Soyadı Kanunu'nun kabulü, kişilerin resmî belgelerde, evraklarda ve resmi ilişkilerde kimliklerini daha net bir şekilde

4 Mahmut Esat Bozkurt, *Yakınlarından Hatıralar* (İstanbul: Sel Yayınları, 1955), 94.

gösterebilmesini sağlayarak eşitliği sağlamıştır. Ayrıca ailelerin soy bağlarını takip etmek, nesiller arası ilişkileri kurmak ve hukuki işlemleri gerçekleştirmek daha kolay hale gelmiştir. Soyadı Kanunu, Türkiye'nin modernleşme sürecinde yapılan önemli adımlardan biridir. Bu kanun, kişilerin kimliklerini belirginleştirmek, aile bağlarını takip etmek ve hukuki süreçleri kolaylaştırmak amacıyla yürürlüğe girmiştir. Halkın genel refahını arttırmak amacıyla bu dönemde sağlık alanında bir aşı seferberliği ilan edilmiş, sağlık altyapısı güçlendirilmiştir. Türkiye'de ulusal düzeyde aşılama programları oluşturulmuştur. Bakanlık tarafından belirlenen aşı takvimi ve programı doğrultusunda çocuklar ve yetişkinler için aşılama düzenlenmiştir. Aşıların zamanında ve düzenli olarak uygulanması sağlanmıştır. Özellikle çocuk hastalıklarına karşı aşıların yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Difteri, tetanos, boğmaca, çocuk felci gibi hastalıklara karşı aşılar rutin olarak uygulanmıştır. Aşıların ücretsiz olarak ve yaygın bir şekilde sunulması sağlanmış, aşılama konusunda toplumda farkındalık ve bilinç oluşturulması amaçlanmıştır. Halka aşıların önemi, koruyucu etkileri ve aşılanmanın faydaları hakkında bilgilendirme yapılmış, aşıların yaygınlaşması için eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet döneminde yerli aşı üretimi ve araştırmalarına önem verilmiştir. Türkiye'de aşıların üretimi için de yerli laboratuvarlar kurulmuş, aşı teknolojileri geliştirilmiştir. Böylece aşıların yerli üretimi ve tedariki sağlanmıştır.

Başkomutan olan Mustafa Kemal Atatürk, Kurtuluş Savaşı bittiğinde yeni bir seferberlik ilan etmiştir. Bu seferberlik ise bu altı ilke çerçevesinde gerçekleşmiştir. Atatürk, oluşturduğu ulus devletinin temeline eşitliği yerleştirmiştir. Eşitliğin her alanda sağlanması, halkın da gelişimini sağlamıştır. Topraklarını savaşıyla koruyan halk hem devlet yönetiminde hem de sosyal hayatında hak ettiği konuma yerleştirilmiştir. Bugünden geriye baktığımızda Atatürk'ün politikalarının ne denli önemli olduğunu daha iyi görebilmekteyiz.

KAYNAKÇA

Bozkurt, Mahmut Esat. *Yakınlarından Hatıralar*. İstanbul: Sel Yayınları, 1955.

Atatürk, Mustafa Kemal. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997.

Atatürk, Mustafa Kemal. *Vatandaş için Medeni Bilgiler*, Editör: Afet İnan. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2010.

Ksenophon'un Komutan Seçilmesi

KSENOPHON

Çeviri: Batuhan İLHAN

Türk aydınlanma hareketi, önceden beri çeviri çalışmalarına önem vermiştir. Nitekim Yalçın Küçük, "Türkiye'de çağdaş aydın Tanzimat ile beraber doğdu. Tanzimat ile aydın, Tercüme Odası'nda doğdu" derken buna işaret eder.¹ İmparatorluğun Batı ile olan ilişkileri ivme kazandıkça, aydın portresi de Batıya yönelmiş, çeviri metinlerin merkezine temel Batı metinleri yerleşmiştir. Kuşkusuz, bunun doğal neticesi olarak aydın, Batı mitosu ile karşılaşmıştır. Sözelimi Türk Edebiyatının ilk çeviri romanı olarak kabul

edilen 'Telemak', 1859 yılında Yusuf Kâmil Paşa tarafından çıkarılır.² Roman, Odysseus'un oğlu Telemakhos'un (Τηλέμαχος) bilgelik tanrıçası Minerva ile olan yolculuğuna odaklanır. Roman olup olmadığı tartışmalı olan eser, Türk Edebiyatı sanatçıları tarafından daha ziyade 'siyasetname' olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla Yusuf Kâmil Paşa için metnin merkezinde bulunan mitostan ziyade, siyasetçiye verilen pratik faydalar önem taşımıştır. Yunan mitosu ve tinselliğine ilişkin bir kavrama çabası görülmez. Homeros'un Odyssea'sında anlatılan

¹ Yalçın Küçük, *Bilim ve Edebiyat*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1985), 191-193.

² François Fenelon'a ait eserin asıl ismi 'Telemaque'ın Maceraları'dır.

ilgili serüven araştırma konusu değildir. Çevirinin birincil amacı, mitosun ya da mitos aracılığı ile verilen erdem tavsiyelerinin halka ulaştırılması hiç değildir. 'Devlet idaresine dair bir dizi nasihat' olarak görülen eser, siyaset adamını hedef alır. Yusuf Kâmil Paşa'nın kendisinin de siyasetçi olması ve metnin halka ulaştırılmasının hedefte bulunmayışı çeviri diline de yansımıştır. Hatta Türk edebiyatının kimi isimleri Paşa'nın dikkat çeken dilini kritik eder. Ahmet Hamdi Tanpınar, Şinasi'nin, çeviri için "üslub-ı vezirane" dediğini aktarır.³ Kendisi ise düşüncesini, "Kaldı ki, Fenelon'un eseri, Paşa'nın ağır ve çok şarklı üslûbunda hemen hemen bütün hüviyetini kaybeder."⁴ şeklinde ifade etmektedir. Şinasi'nin deyişi ile 'vezirane üsluba' ek olarak, çeviri yer yer Paşa'nın kendi düşüncelerini de muhteva eder, sultana tavsiyeler verir. Çünkü mitosun merkezine alan bu eser, Fenelon'dan 'birebir' çevrilmemiş, neredeyse bir fikir kitabı olarak anlaşılmıştır.

Yusuf Kâmil Paşa'nın Telemak'ı, tıpkı eserin aslının Fenelon tarafından 'yöneten' sınıfına adanması gibi, asli olarak halka ulaşma amacı içinde değildir. Sultanın ya da monarkın nasıl olması gerektiği üzerinden ele alınır. Telemak'ın Batı menşeli ilk çeviri roman olarak kabul görmesi, Tanzimat aydınının Yunan klasiklerine özellikle eğildiğine işaret etmez. Fenelon'a ait 'Les aventures de Telemaque' kitabının, Odyssei'nin ilk bölümünde anlatılan mitosun merkezine alması Paşa için sadece bir tesadüften ibarettir. Asli amacı ilgili mitosun Türk düşünce dünyasına kazandırılması olmamıştır. Telemakhos -ya da Telemak-, Yusuf Kâmil Paşa için işlevsel içeriği ile Türk Edebiyatına kazandırılmıştır. Yunan ve Latin klasiklerine dair çeviriler rastgele gerçekleşmiş, Telemakhos'un Minerva ile yaşadıkları özellikle merak konusu olmuştur. Batıyı anlamak, Batının temel metinlerine erişmekten geçtiği için metinler de araç haline getirilmiştir. Amaç mitosa ulaşmak değildir, arkasında gerilediği düşünülen batıya yetişebilmektir. Metnin üzerine eğildiği mitos, kendi başına önem arz etmemiştir. Nitekim Batının sosyopolitik başarılarını anlama girişimi şekilci bir temelde ilerlemiş, içerik göz ardı edilmiştir. Tanzimat sanat-

çısı duruma adeta şöyle eğilir gibidir: "Mademki Batı birçok alanda üstünlüğünü ispat etti, o halde önemli çalışmalarına bakıp yetişme çabası içine girmek gerekir." Bu durumun sonucu olarak, kimi Batı klasikleri tercüme edilse dahi metnin içinde bulunduğu tinsellik ıskalanmıştır. Belirli tekil örneklerden -Yusuf Kâmil Paşa ve Telemak- yola çıkarak bütün bir Tanzimat dönemi ve sonrası çeviri çalışmalarını mahkûm etmek yerinde olmayabilir. Fakat çabaları takdiri hak etse de Cumhuriyetin ilanını çeviriye dair milat olarak görülmelidir. Bunun en önemli sebeplerinden birisi ise çevirilerin bizzat devlet eliyle yapılması olmuştur. Çeviri konusu eserler sadece araç olmaktan çıkmış, halka kazandırılması amaçlanmıştır. Sadece monarka ya da yöneticiye hitap eden çeviriden ziyade, ortalama bir vatandaş açık şekilde hedef haline gelmiştir. Klasikleri çevirip halkla buluşturmayı amaçlayan bu girişim, aydınla halk arasındaki makasın giderek daha fazla açılmasının önüne geçmiştir. 1940 yılında Hasan Ali Yücel öncülüğünde kurulan Çeviri Bürosu devlet desteği ile son derece sistemli hareket etmiş, Klasik Yunanca da dahil olmak üzere ana metinler referans alınarak yüzlerce çeviri yapılmıştır. Devletin inisiyatif olarak giriştiği bu proje sayesinde, halk temel metinlerle doğrudan iletişim kurma imkânı bulmuştur. Tanzimat döneminin Batıyı anlamadan Batıya yetişme çabasının karşısına, Cumhuriyet ile birlikte yeni bir hareket çıkar: Batıyı Batı yapan temel metinlerin, çeviri yoluyla halka ulaştırılması. Bu yeni çaba, Batı ile arasında bulunduğu varsayılan ast-üst formundaki bir hiyerarşiyi ön kabul alarak ilerlemez. Kültür dünyasının mühim üretimlerini Türkçeye kazandırarak halkın dış dünyadan izole konumunu kırmayı amaçlar.

Batuhan İLHAN

³ Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Çağlayan Kitapevi, 1988), 185.

⁴ Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 150.

Anabasis, III, I, 4-26

Ksenophon'un Komutan Seçilmesi

Orduda Ksenophon isminde birisi vardı. Ne lider ne komutan ne asker olan Atinalı bu adam orduyla beraber ilerliyordu. Çünkü eski dostu Proksenos kendisini Kyros ile tanıştıracaklarını vadederek çağırtmıştı. Zira Proksenos, Kyros'un kendi nazarında vatandan bile daha değerli olduğunu ifade etmişti.

Ksenophon davet mektubunu okuyunca Atinalı Sokrates'e sefer üzerine danıştı. Fakat Sokrates, Kyros ile ahbap olmanın, Ksenophon için hayırlı olmayabileceğine ilişkin şüphesini ifade etti. Çünkü aklında Kyros'un Spartalılarla beraber Atina'ya karşı canla başla saldırışı vardı. Ksenophon'a Delfoi adasına gidip tanrıya danışmasını salık verdi. Ksenophon şehre gidince tanrı Apollon'a kurban kesip dua etti. Nihai güzelliklerin ve iyiliklerin gelip gelmeyeceğini, sefer yolunu koruyup kollamayacağını sordu. Apollon ise kehanet vasıtasıyla hangi tanrılara kurban kesmesi gerektiğini bildirdi. Tekrar geri döndükten sonra kehaneti Sokrates'e anlattı. Sokrates, dinledikten sonra, sefere çıkmadan yerinde kalmanın daha hayırlı olup olmadığını öncelikle sormak yerine, gitmesi gerektiğine çoktan karar verip yolculuğun nasıl ilerleyeceğini sorduğu için kendisini azarladı. Sonra şunu ekledi: "Mademki soruyu bu şekilde yönelttin, o halde tanrının buyurduğu gibi eylemek gerekir."

Gerçekten Ksenophon, Apollon'un kehanetinde kurban kesilmesini bildirdiği tanrılara kurban kestikten sonra, denize açıldı. Sardes kentinde harekete geçmek üzere olan Proksenos ve Kyros'u aldı. Ardından Kyros ile tanıştı. Proksenos, Ksenophon'un kalmasını istediği için, Kyros da onlarla kalmasını istemişti. Sefer biter bitmez onu hemen evine geri göndereceğini ifade etti.

Seferin Pisidya'ya doğru olacağı söyleniyordu. Kandırılmıştı fakat Proksenos'un bunda bir parmağı yoktu. Klearkhos haricinde hiçbir Yunanlı, seferin kralın üzerine olduğunu bilmiyordu. Fakat Kilikya'ya vardıkları zaman seferin krala doğru ilerlediği açıkça ortaya çıktı. Pek çok kimse, yolculuktan korkmasına ve devam etmek istememesine rağmen, Kyros'un bu sahtekarlığına iştirak etti. İşte Ksenophon da onlardan birisi idi.

Çaresizlik duygusu içerisinde diğerleriyle birlikte üzülürken uyuyamadı. Bir süre sonra daldığı hafif uyku esnasında rüya gördü. Gök gürliyordu, baba ocağına yıldırım düşmüştü, her yer yanıyordu. Korku içinde hemen uyandı; rüyasını iyiye yordu. Gördüğü yıldırımın, kötü ve tehlikeli durumlarda Zeus'tan gelen yardım mahiyetinde büyük bir ışık olduğuna kanaat getirdi. Bir yandan da korkuyordu. Rüyada gördüğü şey, etrafını ablukaya alıp çepeçevre saracak olan bir çıkmaz, Pisidia kralının ülkesinden kaçmasını diye Zeus tarafından yakılmış bir ateş de olabilirdi.

Fakat birisi böyle bir rüya gördüğünde, rüyadan ziyade, olanlardan yola çıkarak bakmak gerekir. Zira devamında şunlar vuku buldu: Kalkar kalkmaz hemen şunu düşündü: "Nasıl uyurum? Gece ilerliyor; gündüz vakti düşmanların elinde olabiliriz. Kralın eline düşersek, hakarete uğramamızı, son derece korkunç şeyler yaşayıp ölmemizi ne engelleyecek? Ne bu durum için endişeliyiz ne de kendimizi korumak için hazırlık yapıyoruz. Bilakis, sükûnet içinde uyumaya devam ediyoruz. Hangi şehirden çıkıp gelecek bir liderin bu saydıklarımı yapacağını ümit ediyorum? Ya da kendimin hangi yaşa gelmesini bekliyorum? Çünkü düşmanlara teslim olduğum durumda, yaşlanmaya devam edemeyeceğim." Ayağa kalktı ve Proksenos'un kumandanlarını çağırdı. Hepsi toplanınca, "Efendiler! Tıpkı sizin de aynı durumda olduğunuzu varsaydığım gibi, ben ne uyuyabiliyorum ne de başımıza gelecekleri düşününce uzanabiliyorum. Belli ki düşmanlarımız hazırlık yapmak adına açıktan bize savaş ilan etmediler. Biz ise elimizden gelen en iyi şekilde savaşacakmışız gibi değiliz. Boyun eğip kralın eline düşersek, ne olacağını düşünüyoruz? Bu adam, ana bir, baba bir, öz kardeşini zaten ölü iken çarmıha gerdirtmişti. Kimsesi olmayan bizlere gelince, kralın üzerine sefere çıktık. Onu kral değil de esir etme ve sonra da öldürme niyetindeki bizlere kim bilir neler çektirecek. Olur da bizi alt ederse, kendisine karşı olası her saldırıyı korkudan sindirecek şekilde, tüm gücü ile bize işkence etmeyecek mi? Ateşkes süresince, bize acırken kralı ve yanındakileri takdir etmekten imtina etmedim. Çünkü bereketli geniş topraklarını, bol erzağı, bir sürü hizmetkarı, besli hayvanları, altınları ve giysilerini gördüm. Fakat ne zaman bizim askerlerimize düşene baksam, gidip de satın aldıklarımız hariç, bu güzel şeylerden bir pay göremedim. Aramızda bir şeyler satın almaya parası olan çok az kimse olduğunu da biliyordum. Ve ettiğimiz yeminler, satın alma harici yollarla erzak edinmekten bizi alıkoyuyordu. Kafamda

dönen bu düşüncelerle, savaşa nazaran ateşkes etmekten daha da çok korkuyordum. Fakat karşı taraf ateşkesi bozunca hem onların kibri hem de bizim şüphelerimiz sona ermiş görünüyor. Duruma bakarsak, saydığım iyi şeyler, iki taraftan hangisi daha cesur olduğunu ispat ederse ona ödül olarak sunulmuş duruyor. Mücadelenin yargıçları ise bizim tarafımızda olması muhtemel olan tanrılar olacaktır. Çünkü tanrılara yalan yere yemin etmişlerdi; biz ise, tanrılara ettiğimiz yeminler nedeniyle, onlara ait güzel nimetlerden kararlı şekilde uzak duruyorduk; işte bu yüzden, çok daha fazla özgüvenle savaşa gireceğimizi düşünüyorum. Onlara kıyasen, soğuğa, sıcağa ve güçlülere daha da fazla dayanabilen bedenlerimiz var. Yine tanrıların yardımıyla, daha iyi ruhlar da bizimle birlikte dirler. Tanrılar önceden olduğu gibi bize tekrar zafer bahşederse, karşı tarafın adamları hem daha savunmasız olacak hem daha çok baş kaybedecekler. Fakat onlar da bizim için aynı bu şekilde düşünüyor. Tanrı aşkına, başkalarının gelip bizi doğru işlere yönlendirmesini beklemeyelim. Aksine, biz başkalarını doğru işlere teşvik etmekle başlayalım. Kumandanların en iyisi, komutanların en layığı olduğunuzu gösterin. Eğer bu yolda hareket etmeyi amaçladıysanız, sizi takip etmeyi isterim; yok eğer beni kumandan tayin ediyorsanız yaşıma bahane etmem, zira yanlış şeylerden uzak durabilme olgunluğunda olduğumu düşünüyorum.”

Gerçekten de bunları söyledi. Kumandanlar Ksenophon'u dinledikten sonra hepsine önderlik etmesini istedi.

KAYNAKÇA

Küçük, Yalçın. *Bilim ve Edebiyat*. İstanbul: Tekin Yayınevi, 1985.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1988.

XII. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresinde “Eşitlik” ve Türkiye’nin Mısır’a İlhamı

Tuğba DURAN

XII. ULUSLARARASI KADINLAR BİRLİĞİ KONGRESİ VE ÖNEMİ

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşunun hemen ardından toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması adına yaptığı reformlarla dönemin dünya ülkelerine öncülük etmiştir. Bu reformlar erken dönemde ağırlıklı olarak kadının eğitim

hakkı üzerinde yoğunlaşmıştır. Osmanlı’nın son dönemlerinde başlayan Dârü’l-Mualimâtın ve İnâs Dârü’l-Fünûnunun açılması gibi yenilik hareketleri, Cumhuriyet ile daha ileri taşınmıştır. 1923 yılında, Mustafa Ke-

mal Atatürk’ün “Milletimizin, memleketimizin irfan yuvaları bir olmalıdır. Bütün memleket evladı kadın ve erkek aynı şekilde oradan çıkmalıdır...”¹ sözlerinin akabinde 1924 Tevhîd-i Tedrisât Kanunu ile tüm eğitim kurumları Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmış ve eğitimde fırsat eşitliği sağlanmaya çalışılmıştır. Bunları farklı alanlarda yapılan 1926 Türk Medeni Kanunu ile kadınlara boşanma ve velayet hakkının verilmesi ve 1934 senesinde ise kadınlara anayasa değişikliği ile seçme ve seçilme hakkının tanınması gibi ıslahat hareketleri takip etmiştir. Tüm bu yeniliklerin gerçekleşmesi Batı toplumlarında dahi Türkiye’ye göre daha ileri tarihlere tekabül etmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği adına yapılan reformların gerçekleşmesinde, 1924 senesinde Nezihe Muhittin önderliğinde kurulan, kadınların siyasi, içtimai ve fikrî alanda yetiştirilmesini kendisine misyon edinen Türk Kadınlar Birliği’nin çabalarının katkısı büyüktür. Başta Nezihe Muhittin olmak üzere Türk Kadınlar Birliği üyeleri kadınlara seçme ve seçilme haklarının verilmesinin üzerine düşmüş, kadın aday göstermeye çalışmış ve siyasi alandaki isteklerini dile getirmekten geri durmamışlardır.² Keza 1935 senesinde XII. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresinin (18-24 Nisan 1935) veya dönemin Türkçesi ile XII. Arsulusal Kadınlar Kongresinin İstanbul’da gerçekleştirilmesinde de Türk Kadınlar Birliği rol oynamıştır.

XII. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresinin İstanbul’da yapılması fikri öncelikle 1926 senesinde Türk Kadınlar Birliği Başkanı Nezihe Muhittin tarafından Uluslararası Kadınlar Birliği Başkanı Corbett Ashby’e teklif edilmiştir. Normal şartlar altında 1932 yılında Atina’da yapılacak olan kongre tüm dünyayı sarsan ekonomik kriz sebebiyle gerçekleştirilememiş, bunun üzerine 1934 yılında Lüksemburg’da yapılan toplantıda XII. kongrenin tahakkuk edeceği mekân olarak İstanbul belirlenmiştir.³ Bu kararı, Türkiye’de kadın-

ların siyasi sahada haklarını elde etmiş olmaları ve Türkiye Hükûmetinin kongrenin masraflarını karşılayacak olması etkilemiştir. Bir diğer önemli etken de kongreye Orta Doğu ülkelerinden kadınların dahil edilmek istenmesi olmuştur.

Atatürk’ün önderliğinde, toplumsal cinsiyet eşitliği sağlama noktasında, dönemine göre son derece geniş ufuklu ıslahatı ile kadına olan bakış açısını net bir şekilde ortaya koymuş olan Türkiye Cumhuriyeti, XII. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresine de büyük ihtimam göstermiştir. Öyle ki yalnızca kongrenin masrafları karşılanmamış, kongre için hatıra pulları bastırılması kararlaştırılmış ve bunun için kanun çıkarılmış, kongre mekânı olarak Yıldız Sarayı belirlenmiş, kongreye gelecek murahhaslar için Taksim civarında oteller ayarlanmış ve kongrenin organizasyonunu üstlenen Türk Kadınlar Birliğine Pera Palas’ta bir ofis tahsis edilmiş, otel ile saray arasında ulaşımı sağlayacak otobüsler dahi düşünülmüştür.⁴

Türk Kadınlar Birliği tarafından, kongreye Türk kadınlarını temsilen katılacak delegeler belirlenmiş ve altı komisyon tertip edilmiştir. “Hukukta Müsavat Komisyonu” Safiye Hüseyin ve Necile Refik’ten, “Ahlakta Müsavat Komisyonu” Lamia Refik ve Nermin Muvaffak’tan, “İşte Müsavat Komisyonu” Pakize Ahmed ve Leman Fuad’dan, “Evli Kadının Tabiiyeti Komisyonu” Nebahat Hamid ve Faika Nahid’den, Ârâ-i Umumiye Komisyonu Latife Bekir ve Mihri Pektaş’tan, Sulh Komisyonu ise Seniha Rauf ve Efzayiş Suad’dan oluşturulmuştur.⁵

İstanbul’da gerçekleştirilen 12. kongreye Türk kadınları tarafından katılım bu şekilde iken, dünya genelinden iştirake bakıldığında ise Uluslararası Kadınlar Birliğinin o zamana kadar düzenlemiş olduğu kongrelerden katılımı en yüksek olan kongre olarak öne çıkmaktadır. Öyle ki Mısır, Suriye, El-Cezire, İran, Hindistan, Jamaika, Yunanistan, Bulgaristan, Polonya, Danimarka, Belçika,

1 Asım Arı, “Tevhidi Tedrisat ve Laik Eğitim”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2 (2002): 185.

2 Gürcan Bozkır, “Türk Kadın Birliği (1924-1935), Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi 10 (2000): 100-104.

3 Selman Yaşar, *Basındaki Bilgiler Işığında 12.Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi (18-26 Nisan 1935)* (Ankara: İksad Yayınevi, 2020), 28.

4 Suzan Ünal, “12. Arsulusal Kadınlar Kongresi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 44 (2016): 538-539.

5 Yaşar, “Basındaki Bilgiler Işığında 12.Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi”, 66.

Finlandiya, İsveç, İspanya, Yeni Zelanda, Romanya, Fransa, Norveç, Hollanda, Amerika, İsviçre, Avustralya, Portekiz ve İtalya gibi kırka yakın ülkeden yaklaşık iki yüz milyonluk bir nüfusu temsil etmek üzere delegeler katılmıştır.⁶

Katılımın yoğunluğundan salona sığamadığı ve hoparlörler yardımıyla dinlenen kongrenin ilk günü yapılan açılış konuşmalarından sonra Atatürk’e, Türk kadınlarının Türkiye Cumhuriyeti’nde elde ettiği haklar sebebiyle bir tebrik telgrafi çekilmiştir. Atatürk’ün bu telgrafa verdiği cevap şu şekildedir: “Bana yollamış olduğunuz cemilekâr sözler için size teşekkür ederim. Siyasi ve içtimai hakların kadın tarafından istimalinin beşeriyetin saadeti ve prestiji nokta-i nazarından elzem olduğuna eminim. Kongre mesaisinin feyizli neticelere ulaşmasını dilerim.”⁷ Kongrenin birinci gününde dikkat çekici olan bir diğer olay ise Türkiye’nin ilk kadın milletvekilleri olan on yedi kişinin Latife Bekir tarafından sahneye davet edilip alkışlanması olmuştur.⁸

Yaklaşık bir hafta süren kongrenin sonunda yirmi madde karar alınmıştır. Birleşmiş Milletler, bu yirmi karardan beş tanesinin esas olduğunu ve hiçbir siyasi ve iktisadi tagayyürün bu maddelerde değişime sebep olamayacağı bildirilmiştir. Bu beş madde ilgili raporda şu şekilde sıralanmıştır:

1. Kadınların siyasi hakları
2. Eşit işe eşit ücret
3. Ahlakta birlik ve eşitlik
4. Evli kadınlar ile evli erkeklerin hak eşitliği
5. Dünya barışının sağlanması için kadınlar ile erkeklerin siyasi hayatta eşit yer almaları⁹

Gerek Türk Kadınlar Birliği tarafından kongre için hazırlanan komisyonlar incelendiğinde, gerek kongre kararlarına bakıldığında, bir haf-

ta süren bu kongrenin “eşitlik” teması çerçevesinde gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

TÜRKİYE’NİN KADIN MESELESİNDE MISIR’A İLHAMI

Bahsedildiği üzere kongreye kırka yakın ülkeden katılım gerçekleşmiş ve bu ülkelerden biri de Mısır olmuştur. Mısır’ın kongreye katılımı, hem Uluslararası Kadınlar Birliği’nin kongrelerine Orta Doğu ülkelerini dahil etmek istemesi noktasında hem de Mısırlı feminist lider, gazeteci ve Mısır Feminist Birliği’nin kurucusu olan Hüda Şaravi’nin önderliğindeki Mısır murahhaslarının kongrenin ardından Türkiye’den ilhamla aldıkları aksiyonlar münasebetinde önemlidir.

Orta Doğu’da kadın hareketleri ülke bazında değişiklik gösterse de Mısır kadın hareketlerinin Türkiye ile müşabih olduğu söylenebilir. Her ne kadar o dönemde Mısır genelinde, Türkiye’de gerçekleşen Atatürk devrimlerinin Mısır halkının geleneksel yaşamı ve ideolojik düşüncelerine uymaması sebebiyle Türkiye’ye sıcak bakılmasa da, bu benzerliğin oluşmasında Hüda Şaravi’nin kadın meselesinde Türkiye’yi örnek alması ve Mustafa Kemal Atatürk’e olan bakış açısı etkili olmuştur.¹⁰

Türkiye’nin Şaravi ve beraberinde kongreye gelen diğer delegeler aracılığıyla Mısır’a olan bu ilhamı, Cumhuriyet Gazetesi’nin 1935 senesi Nisan ayı sayılarına yansımıştır. Gazetede ay boyunca kongre münasebetiyle “kadın” ve “feminizm” temalı yazı ve görsellere yer verilmiştir. Mısır delegelerinin kongreye ve Türkiye’deki gelişmelere olan ilgisi, kongrenin duyulmasında büyük rol oynamış olan Türk kadın gazeteci Suat Derviş’in yazı dizisinde, henüz kongre başlamadan evvel görülmeye başlanmıştır.

6 Ünal, “12. Arsiulusal Kadınlar Kongresi”, 539.

7 “XII. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi”, Atatürk Ansiklopedisi, erişim 13 Mart, 2023. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/xii-uluslararasi-kadinlar-birliigi-kongresi/>

8 Yaşar, “Basındaki Bilgiler Işığında 12.Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi”, 79-83.

9 Çilem Yıldız, “1935 Uluslararası Kadın Kongresinin Türk Basımına Yansıması” (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2022), 47.

10 Sedef Bulut ve Miray Vurmay Güzel, “Ortadoğulu Kadın Gözünden Atatürk Döneminde Kadın Hakları: Mısır Örneği”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 57 (2017): 3.

3 Nisan 1935 sayılı gazetede, “Önümüzdeki hafta muhtelif memleketlerin kadın murahhasları da gelmeğe başlayacaklardır. Bunlar arasında Mısır murahhas heyeti 50, Yugoslavya murahhas heyeti 17, Bulgar murahhas heyeti de 50 kişiden mürekkebirdir.”¹¹ satırlarına yer verilmiştir. Mısır’dan yoğun bir katılım beklendiği aşikârdır. Ertesi gün gazetede yer alan şu sözlerde ise Mısır murahhaslarının yalnızca kongreye iştirak etmekle kalmayıp miting ve ruzname çalışmalarına da katkı sağladığı anlaşılabilir:

“Feminizm kongresinin devam ettiği müddet zarfında İstanbulda biri sulh ve feminizm lehine diğeri de kadın ticareti aleyhine iki büyük miting yapılacaktır. Mitinglerin günü henüz kararlaştırılmamıştır. Haber aldığımız göre, uluslararası Kadınlar Birliği icra komitesi ayın 15 inde Yıldız sarayında toplanarak üç gün fasılasız çalışacaktır. Bu çalışmalar esnasında kongre ruznamesi ile mitingler hakkında kat’î kararlar verilecektir. İcra komitesi toplantılarına Hindistan ve Mısır Kadınlar Birliği başkanları da iştirak edeceklerdir.”¹²

Türkiye’ye geldikten sonra Hüda Şaravi, Mısır’da kadın meselesinde Atatürk İnkılaplarının örnek alındığını gazetecilere söylediği şu cümleleriyle açıkça ortaya koymuştur: “Şarkta kadınlığın kurtuluşunu Atatürke borçluyuz. Mısırdaki 1923 tenberi peçe kalkmıştır. Şimdi bizim kadınlarımız da şapka giyiyor, erkeklerle beraber geziyor. Tiyatrolarımızdan eski kafesler kaldırılmıştır.”¹³

Şaravi’nin şu sözlerinden ise Mısır kadınlarının kongreye olan ilgisini ölçmek mümkündür: “Dünya kadınlık hareketini yakından takip ediyoruz. Bu itibarla İstanbul kongresi bizim için bir bayram günüdür. Şimdiye kadar uluslararası kongrelerde 5 murahhasla iştirak ettiğimiz halde, İstanbul’a 12 arkadaş geldik. Vakit dar olmamış olsaydı 60-70 kişi belki de Mısır kadınlarının yarısı buraya gelmek istiyecikti.”¹⁴

Kongreden önce Mısır ve Yugoslav delegeleri birlikte Taksim Cumhuriyet Anıtı’na çelenk bırakmaya gitmişlerdir. Bu esnada Mısır heyeti başkanı Şaravi, tekrar Atatürk’e verdiği değeri tasdikler nitelikte şu sözleri söylemiş ve kendisine iyi dileklerini iletmiştir:

Mısır Murahhasları Taksim Cumhuriyet Anıtı Önünde¹⁵

“Heyetimiz kendisini bütün dünyanın tevecüh ve hayranlığına mahzar kılan, hürriyet ve müsavat prensiplerinin galibiyetini temsil eden bu abide önünde, Mısır kadınları namına Türkiye cumhuriyetini selâmlar! Vatanın kurtuluşunda cins farkı gözetmeksizin Türk kadınlığına bahşettiği mevkiden dolayı duyduğu derin memnuniyeti Türkiye’nin kurtarıcısı Kemâl Atatürk’e izhar için bu fırsattan istifade eder. Cesaretle başladığı bu büyük ıslahatı tamamlaması için, uzun ömre mazhar olmasını Allaha dua eder.”¹⁶

Bir başka Mısır delegesi olan gazeteci Saiza Nabarawi ise Türk basınının kongreye gösterdiği büyük özeni ve gazeteciler arasında bir kadın bulunduğunu fark etmiş, bu konudaki memnuniyetini dile getirmiştir: “Etrafımızı saran gazeteciler arasında bir Türk kadını da görmek bizim için bilhassa mucibi memnuniyet bir hâdise teşkil etti. Bu hâdise kadınların matbuat işinden de anladıklarını isbat ediyor. Biz buraya Türkiyenin tahakkuk ettirdiği büyük inkişafı hayran olmak için geldik.”¹⁷

11 “Uluslararası Kadın kongresi”, *Cumhuriyet*, 03 Nisan, 1935.

12 “Kadınlar kongresi”, *Cumhuriyet*, 04 Nisan, 1935.

13 “Kadının kurtuluşunu Atatürke borçluyuz”, *Cumhuriyet*, 13 Nisan, 1935.

14 “Kadının kurtuluşunu Atatürke borçluyuz”.

15 *Cumhuriyet*, 16 Nisan, 1935.

16 “Biz Türkiye’ye hayran olmağa geldik”, *Cumhuriyet*, 16 Nisan, 1935.

17 “Biz Türkiye’ye hayran olmağa geldik”.

Hüda Şaravi Kürsüde
Konuşmasını Yaparken¹⁸

Hüda Şaravi, kongrenin ikinci günü kürsüde konuşmasını yaparken İstanbul'un doğu ve batı arasında köprü görevi gördüğünü belirttikten sonra yine Atatürk'e ve onun sözlerine de konuşmasında yer vermiştir:

“İstanbul Asya ile Avrupayı birleştiren bir şehirdir. Bu itibarla şarkla garbin beraber çalışması işinin canlı bir timsalidir... Şimdiye kadar birçok eskimiş akideler yüzünden beraber çalışamadık. Fakat şimdiye kadar kaldırmaları imkânsız görülen bu engeller Kemâl Atatürkün dâhi elile ortadan yok edildi. O büyük adamın dediği gibi “harbin sebeplerini ortadan kaldırırsanız, harbin yaraları kapanacaktır.”¹⁹

Yıldız Sarayı'nda gerçekleştirilen ve 24 Nisan tarihinde son bulan kongrenin hemen ardından 25 Nisan günü delegelerden oluşan otuz kişilik bir heyet Atatürk'ü ziyaret etmek üzere trenle Ankara'ya doğru yola koyulmuştur. Heyetin içerisinde bulunan Şaravi, gitmeden önce şu sözlerle heyecanını dile getirmiştir: *“Bütün dünyayı hayrette bırakan şahsiyeti, kimsenin gösteremediği cesareti gösteren büyük adamı görmek, kendisini tebrik etmek en büyük dileğimdir. Yeni Türkiye'ye geldikten sonra onu yaratan adamı görmeden memleketime dönmüş olsaydım cidden esefedecektim.”²⁰*

Ankara'ya olan kısa ziyaretin ardından gazetecilere “Ankaraya ilk defa gittim. Hükümet merkezinin bu kadar mükemmel ve güzel bir şehir olduğunu pek zannetmiyordum. Türk ırkının

pek kısa bir zaman içinde neler yapmağa muktedir olduğunu göreyek hayran oldum.”²¹ sözlerini sarf ederek beğenisini dile getiren Şaravi, ziyarete giden murahhas heyetinin Atatürk'e duyduğu hayranlığı ise şu şekilde ifade etmiştir: “Reisicumhur Atatürk bizi kabul etti. Çok sempatik, mütevazı tavırları ve fevkalâde zekâsile bütün kadın murahhasları adeta teshir etti.”²² Ardından oldukça çarpıcı olan ve günün gazetesinde manşet olarak yer alan kelimeleri zikretmiştir:

“Biz Mısırlılar zaten Atatürkü çok sever ve onun açtığı yolda yürümeği bir şeref biliriz. Hatta siz ona Atatürk dersiniz. Biz ise onu “Ata Şark” diye anarız. Çünkü yalnız Türkiye'nin değil bütün şarkın bilhassa kardeş Mısırın da Atası ve önderidir. Atatürk sayesinde Türk kadınının bugün nail olduğu inkişafı gıpta ile takib ediyoruz. Biz Türk kadınına ve Türklüğe yakın ve kardeş olmakla sevinç duyuyoruz.”²³

Siz Büyük Şefinize Atatürk diyorsunuz.

Biz onu Ataşark diye anarız!²⁴

Türk basınına bu şekilde yansıyan ilham, tabii ki Mısır'da da etkilerini göstermiştir. Hüda Şaravi tarafından kurulan Mısır Feminist Birliği, Türk Kadınlar Birliği'nden yaklaşık bir yıl sonra, 1923 yılında kurulmuş ve kuruluşundan iki yıl sonra ise L'Egyptienne dergisini çıkarmaya başlamıştır. Fransız dilinde çıkarılan ve hem yurtiçi hem de

18 Cumhuriyet, 28 Nisan, 1935.

19 “Kadınlar Kongresinde ikinci gün”, Cumhuriyet, 20 Nisan, 1935.

20 “Kadınlar kongresi bugün son celsesini yapıyor”, Cumhuriyet, 24 Nisan, 1935.

21 “Mısır kadınları ve Atatürk”, Cumhuriyet, 28 Nisan, 1935.

22 “Mısır kadınları ve Atatürk”.

23 “Mısır kadınları ve Atatürk”.

24 Cumhuriyet, 28 Nisan, 1935.

yurtdışında ilgi gören dergi, yalnızca Mısır Feminist Birliği’nin faaliyetlerinden bahsetmekle kalmıyor, aynı zamanda gerek doğuda gerek batıda kadın hareketlerini takip edip gelişmeleri aktarıyor ve çeşitli isimleri örnek gösteriyordu. Derginin örnek gösterdiği ilk Türk kadın Halide Edip Adıvar, ikinci Türk kadın ise Nezihe Muhiddin olmuştur.²⁵

Dergi sayfalarında Türkiye’ye yer ayrılmış, kadın hakları noktasında gerçekleşen yeniliklerden bahsedilmiştir. Özellikle kadının eğitim ve siyasal hakları üzerinde durulmuş ve Türk Medeni Kanunu ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca Halide Edip’in “Türk Kadınları” başlıklı imzalı yazısı yayımlanmış ve Mısır kadınları tarafından büyük ihtimam görmüştür.²⁶

Hatta dergi, kongreden yaklaşık bir yıl sonra 114. sayısını Türkiye özel sayısı çıkarmıştır. Bu sayıda on bir makale yer almıştır. İlk makaleyi Saiza Nabarawi kaleme almış ve XII. kongrenin öneminden bahsetmiştir. Nabarawi bu makalesinde Türk kadınlarına gıpta ettiğini dile getirmiştir. İkinci makale ise Necile Tefvik’in kongreye sunduğu rapordan ibaretken, üçüncü makalede Türkiye’de edebiyat ve sanatı konu edinmiş ve bazı Türk kadın sanatçılar zikredilmiştir. Dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci makaleler Yakup Kadri Karasomanoğlu, Falih Rıfkı Atay, Aka Gündüz ve Fatma Nimet Reşîd’in muhtelif konularda kaleme aldıkları yazılardan oluşmuştur. Sekizinci makale tekrar Nabarawi’ye ait olup Türkiye’de eğitim konu edilmiştir. Dokuzuncu makalede Türkiye’nin sosyal yardım kurumlarından, onuncu makalede ise Türkiye’nin ulaşım ağından ve doğal güzelliklerinden bahsedilmiştir. Son makalede ise Mısır delegelerinin İstanbul kongresiyle ilgili görüşleri ele alınmış ve bu kongrenin mutlak olan ataerkil düzeni sarsan bir gelişme olduğunun altı çizilmiştir. Derginin bu sayısının kapağında Atatürk yer almıştır.²⁷

Ayrıca Hüda Şaravi, bir gazetede yayımlanan ve Arapça olarak kendi anılarını kaleme aldığı

yazılarında kongreye dair hatıralarından, kongre kararlarından, bir sonraki kongrenin Mısır’da olmasının teklif edilmesinden ve Atatürk ile görüşmesinden ayrı ayrı alt başlıklar altında bahsetmiştir. Bu anılar 1981 yılında kitaplaştırılmıştır. Kitabın 44. bölümü kongre ve akabinde yaşananları içerir.²⁸ Şaravi’nin kongrenin hemen ardından Ankara’da Mustafa Kemal Atatürk ile görüşmesini içeren kısmı kitabın 2013 yılı baskısından naçizane tercüme ettik:

İstanbul’daki kongrenin son bulmasının ardından, Ankara’daki İsmet İnönü Kız Mektebi ile bazı kurum ve kuruluşları ziyaret etmeyi bittirmiştik ki tarafımıza asri Türkiye’nin kurtarıcısı Mustafa Kemal Atatürk’ün düzenlediği toplantıya katılma daveti geldi.

Davetli murahhaslar olarak çalışma odasının bitişiğinde bulunan salonda yarım daire şeklinde durduk. Kısa bir süre sonra kapı açıldı ve Atatürk kendisini çevreleyen bir ululuk ve azamet halesi ile içeri girdi. İhtiram ve hayranlık duyguları hepimize hükmetti. Öyle ki Uluslararası Kadınlar Birliği Başkanı Mrs. Corbett Ashby bile, kongre katılımcıları adına konuşmasını yaparken ürkmüş ve müteessir olmuş gibi görünüyordu.

Atatürk Türkçe olarak yanıt verdi. Kendisine ve diğer hanımlara teşekkür etti ve vatanlarına hizmet uğrunda sarf ettikleri çabalarını takdir etti. Her devletin murahhas heyeti başkanı takdim edilmeye başlandı. Benim sıram geldiğinde kendisiyle tercümanlı, doğrudan Türkçe olarak konuştum. Arslulusal Kadınlar Heyetinde vekil olan Müslüman ve Şarklı bir kadının onun önünde durup, Türkiye’de önderliğini yaptığı özgürlük hareketini Mısırlı kadınların takdir ettiğini belirten ve teşekkürlerini ileten konuşmasını Türkçe olarak yapması eşsiz bir manzaraydı. İslam ülkelerinin büyük kardeşi olan Türkiye’nin bu ülküsünün tüm şark devletlerini özgürleşmek ve kadın haklarını talep etmek adına çabalamaya teşvik ettiğini

25 Aslı Davaz, *Eşitsiz Kız Kardeşlik: Uluslararası ve Ortadoğu Kadın Hareketleri, 1935 Kongresi ve Türk Kadın Birliği* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014), 202-210.

26 Bulut ve Güzel, “Ortadoğulu Kadın Gözünden Atatürk Döneminde Kadın Hakları”, 15-16.

27 Davaz, *Eşitsiz Kız Kardeşlik*, 216-221.

28 Hüda Şaravi, *Müzekkerât Hudâ Şarâvî* (İngiltere: Hindavi Vakfı, 2013), 325-326.

söyledim. Ardından şunları ekledim: Türkler sizi “Atatürk” addediyorlarsa, ben bu kâfi değildir derim. Bize göre siz “Ataşark”sınız. Bana has olan bu kelimemden çok etkilendi. Başka hiçbir heyet başkanı tarafından bu manada bir kelam söylenmemiştir. Derinden müteessir olmuş bir şekilde bana teşekkür etti. Sonrasında *L’egyptienne* dergisinde yayımlanmak üzere ulu önderden birlikte fotoğraf çekilmeyi rica ettim.

Asri Türkiye’nin resmi, henüz zihinlerde net değildi. Bu nedenle bazıları onu inançsızlık ve irtidat ile itham etti. Gazete ve mecmualarda bu konuda sayfalarca münakaşalar geçti. Lakin dönüşümden iki gün sonra yayımlanan *El-Mukattem* mecmuasının gazetecisi ile ettiğim kelamda söylediğim gibi: Bana öyle geliyor ki, yüce gazinin getirdiği bu yenilik, Boğaz’ın oğullarını veya kızlarını Garp medeniyetlerinin kılığına girdirmek değildi. Onun gayesi daha ziyade, zihniyetleri yenileyerek onları asri nesle ayak uyduran bir seviyeye getirmektir. O halde Türk kadını kıymetli doğu ruhunu kaybetmemiştir, aksine -asri uyanış sayesinde- onu dört odaya kapatıp orada korkunç bir cehaletin elinde rehin eden katılığı kaybetmiştir. Ve bu şüphesiz ki İstanbul’daki kardeşlerimize kadar bir lütfudur.

KAYNAKÇA

Arı, Asım. “Tevhidi Tedrisat ve Laik Eğitim”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2 (2002): 185.

Atatürk Ansiklopedisi. “XII. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi”. Erişim 13 Mart, 2023. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/xii-uluslararasi-kadinlar-birligi-kongresi/>

“Biz Türkiyeye hayran olmağa geldik”. *Cumhuriyet*, 16 Nisan, 1935.

Bozkır, Gürcan. “Türk Kadın Birliği (1924-1935), *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 10 (2000): 100-104.

Bulut, Sedef ve Miray Vurmay Güzel. “Ortadoğulu Kadın Gözünden Atatürk Döneminde Kadın Hakları: Mısır Örneği”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 57 (2017): 3.

Davaz, Aslı. *Eşitsiz Kız Kardeşlik: Uluslararası ve Ortadoğu Kadın Hareketleri, 1935 Kongresi ve Türk Kadın Birliği*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

“Kadının kurtuluşunu Atatürke borçluyuz”. *Cumhuriyet*, 13 Nisan, 1935.

“Kadınlar kongresi”. *Cumhuriyet*, 04 Nisan, 1935.

“Kadınlar kongresi bugün son celsesini yapıyor”. *Cumhuriyet*, 24 Nisan, 1935.

“Kadınlar Kongresinde ikinci gün”. *Cumhuriyet*, 20 Nisan, 1935.

“Mısır kadınları ve Atatürk”. *Cumhuriyet*, 28 Nisan, 1935.

Şaravi, Hüda. *Müzekkerât Hudâ Şa’râvî*. İngiltere: Hindavi Vakfı, 2013.

“Uluslararası Kadın kongresi”. *Cumhuriyet*, 03 Nisan, 1935.

Ünal, Suzan. “12. Arsiulusal Kadınlar Kongresi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 44 (2016): 538-539.

Yaşar, Selman. *Basındaki Bilgiler Işığında 12.Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi*. Ankara: İksad Yayınevi, 2020.

Yıldız, Çilem. “1935 Uluslararası Kadın Kongresinin Türk Basınına Yansıması”. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2022.

Atatürk Devrimi Bağlamında Simone de Beauvoir'ın İkinci Cinsiyet'i

Z. Kevser ŞAHİN

Presokratik dönemden bugüne bilgelik arayışı olarak görülen ve düşünürü filozofluk evresine yerleştirip bir bakıma varoluşunu tamamlamasına olanak sağlayan felsefe, açık olarak erkekliği temel almaktadır. Söz konusu felsefenin, erkek egemen bir alan olması ya da felsefi kuramların erkek merkezci olması değildir. Aşağıda verilecek örnekler doğru olmakla birlikte bahsedilen, felsefenin doğrudan doğruya kadın düşmanı olmasıdır.

Presokratiklerden olan Pythagoras “Düzeni, ışığı ve adamı yaratan iyi bir ilke; ve kaosu, karanlığı ve kadını yaratan kötü bir ilke vardır.”¹ der. Demokritos, bir erkek için en aşağı şeyin, onu bir kadının yönetmesi

¹ Simone de Beauvoir, *Le Deuxième Sexe*, Paris: Éditions Gallimard, 1990, 111: “Il y a un principe bon qui a créé l'ordre, la lumière et l'homme ; et un principe mauvais qui a créé le chaos, les ténèbres et la femme”

olduğunu söyler.² Aristoteles ise bazı ruhların diğerlerinden daha önemsiz olduğunu savunur, ona göre güçlü embriyolar erkek, güçsüzleri ise kadın olur, bu yüzden kadınlar akla yetkin değildir.³

Açıktır ki, felsefede süregelen bilgelik kavramı ve mertebesi, yalnızca erkeklerin kullanımına geçit verecek şekilde biçimlendirilmiştir. Bu tarihsel kısıtlamaya rağmen, kadın filozofların felsefede yer almaya başlamasının modern bir oluşum olduğunu düşünmek yanlıştır. Felsefe tarihi incelendiğinde görülür ki kadınların felsefedeki yeri silinmiş, engellenmiş ve yok sayılmıştır. Kadın düşünürlerin felsefi deneyimleri ve çıkarımları, felsefi bilgiyle temellendirilemeyecek karşıt görüşlerle etkisiz hale getirilmiştir.

1970 yıllarında ortaya çıkan feminist felsefe ekollerinin desteğiyle birlikte güncel felsefe paradigmasında kadın filozofların etkisi açıkça görülmektedir. Kadınların aklın ışığında yarattığı eserlerin son yüzyıla münhasır olmadığını bu bağlamda tekrarlamak gerekmektedir. Söz konusu eserler, erkek egemen ve doğrudan doğruya erkeğe özgün düşünce bilimlerinin ekolleri içerisinde silinmiş ve/veya engellenmiştir.

Modern dönemde kadın özgürleşmesinin ele alındığı en kapsamlı eserinin Simone de Beauvoir'ın *İkinci Cinsiyet'i* olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Simone de Beauvoir, kadınlara tarih boyunca eksikliğini çektikleri özgün bir ses vermiş ve tarihsel ve bilimsel bir varoluşu ispat etmiştir.

Benoîte Groult, bahsedilen kitap için yazdığı önsözde şöyle der:

Hatırlarız ki Werther bir intihar epidemisini, René de Chateaubriand ise bir

melankoli epidemisini tetiklemişti. *İkinci Cinsiyet*, bir özgürlük epidemisini tetikleyecektir.⁴

Bahsedilen özgürlük, feminist devrimi kapsamak ile sınırlı kalmaz; kitabın tetikleyeceği öngörülen özgürlük salgını, bütün alanları etkileyecektir.

İkinci Cinsiyet eserini çağının diğer büyük metinlerinden ayıran unsur, bu eserin herhangi bir devrimin manifestosu haline gelmemiş olmasıdır. Bunun sebebi olarak kadın özgürleşmesinin biricik durumu olarak gösterilebilir. Irk ya da inanca bağlı ayrımcılıkları sona erdirmeye dayalı devrimlerden farklı olarak feminist devrim "biz" ve "onlar" ayrımını başarıyla kullanamaz; de Beauvoir, bunu ırk ve din gibi karakteristik unsurların kadınlık ahvalinin karşısında her zaman ikinci plana düşeceğini söyleyerek açıklar.⁵

Eski Ahit'te anlatıldığı üzere Adem'in kurgu kemiğinden biçimlendirilen ve erkeğe hizmet etmesi için yaratılan kadın, tarih boyunca erkeğin eşlikçisi olarak görülmüştür.⁶ Woolf, kurgudaki kadınların yalnızca erkeklerle ilişkileri bakımından ele alındıklarını öne sürer.⁷ Fakat gerçek hayatta da kadınların erkeklere kıyasla değerlendirildiğini söylemek yanlış olmaz. Simone de Beauvoir'ın en büyük felsefi başarısının Sartre'ın eşlikçisi olduğu söylemi çok popülerdir, buna rağmen Sartre'ı de Beauvoir'a eşlik eden bir düşünür olarak görmek neredeyse absürt bir fikirdir. Bellidir ki erkek süjüdedir, mutlaktır; kadın ise basitçe *diğerdir*.

Simone de Beauvoir, "kadınlık durumu"⁸ mefhumundan bahseder. Bu durum, Camus'un öne sürdüğü metafizik duruma bir paralel olarak

2 Hatice Nur Erkızan, "Erkek-Merkezcilikten (Androcentrism) İnsan-Merkezciliğe Yolculuk (Anthropocentrism): Antik Felsefe ve Cinsiyet Üzerine (Pre-Sokratikler) ", *Kadın/Woman* 12 (2000): 5.

3 Sebile Başok Dış, "Aristoteles Felsefesinde Birey ve Devlet Açısından Eğitim Meselesi", *SEFAD* 45 (2021): 4

4 Beauvoir, *Le Deuxième Sexe*, 11: "On raconte que Werther déclencha une épidémie de suicides et René de Chateaubriand une épidémie de mélancolie. Le Deuxième Sexe aura, lui, déclenché une épidémie de liberté."

5 Beauvoir, *Le Deuxième Sexe*, 19.

6 Kitab-ı Mukaddes, Yaratılış 2:18-22

7 Virginia Woolf, *A Room of One's Own* (New York: Quality Paperback Book Club, 1981), 82-83.

8 Beauvoir, *Le Deuxième Sexe*, 34: "Conditon féminine"

düşünülebilir. *Kadınlık durumu*, kadın olma deneyimini ve bu oluşun tarih boyunca beraberinde getirdiği imkansızlıkları açıklar. Bununla birlikte, yalnızca kadın olarak doğmuş olmak kadınlık durumunu sağlamaz: varoluşta bu durumun oluşması için, bireyin femininite gerçeğinde rol alması gerekir.

Simone de Beauvoir'ın öne sürdüğü kadınlık kuramından anlaşılabilir ki toplumsal cinsiyet ile biyolojik cinsiyet birbirinden silik çizgilerle de olsa ayrılmıştır. Absürt insanı diğerlerinden ayıran koşulun metafizik durumu olması gibi, kadını diğerlerinden ayıran da bahsedilen kadınlık durumu, dişilik gerçekliğinde yer alma şartıdır. Kadını yalnızca bir rahim olarak tanımlayan felsefenin kurucusu ve destekleyicisi, tarih boyunca süregelen patriyarkal sistem olduğundan, Simone de Beauvoir'ın cinsiyet kuramı üzerinden bir paradigma değişimine doğru yol almak kaçınılmazdır.

Cumhuriyetin yüzüncü yılında, bu bağlamda, üstünde düşünülmesi gereken konulardan biri Atatürk devriminin cinsiyet gerçekliğine etkileridir. Atatürk devriminin, onu yirminci yüzyılda gerçekleşen diğer devrimlerden ve ihtilallerden farklı kılan, dışa açılan ve siyasi temelleri olan bir devrim olması gibi özellikleri vardır. Atatürk devrimi, Türk medeniyetinde ve yaşantısında yer almayan ve bilhassa farklı kültürlerle ait insan ve değerlilik anlayışını Türkiye koşullarında etkili kılmayı amaçlamıştır.

Bu özelliklerin en önemlilerinden biri, Atatürk devriminin kadını kapsayan, bir başka deyişle cinsiyet tanımaz bir devrim olmasıdır. Bu nedenle Türkiye'de kadın özgürleşmesinin en büyük ivmesinin Atatürk devrimiyle atıldığını söylemek yanlış olmaz.

Cumhuriyetin yüzüncü yılına bakarken, Atatürk devriminin körce alkışlandığı dönemin uzunca bir süredir geride kalmış olduğunu söyleyebiliriz. Bu devrimin rasyonel olarak tartışıldığı ve aklın ışığında değerlendirildiği günümüzde, geleceğimizi inşa ederken metodik bir nedensellik kullanmamız gereklidir.

Cumhuriyetin yeni yüzyılında kadın özgürleşmesine dair atılması gereken sayısız adım vardır. Bu adımların Atatürk devrimi öncülüğünde atılması gerektiğini açıkça anlamak gerekir çünkü bu devrim, aklın ışığında, yüksek bir insanlık özlemi içerisinde hayat bulmuştur.

KAYNAKÇA

Beauvoir, Simone de. *Le Deuxième Sexe*. Paris: Éditions Gallimard, 1990.

Diş, Sebile Başok. "Aristoteles Felsefesinde Birey ve Devlet Açısından Eğitim Meselesi", *SEFAD* 45 (2021): 4.

Erkızan, Hatice Nur. "Erkek-Merkezcilikten (Androcentrism) İnsan-Merkezciliğe Yolculuk (Anthropocentrism): Antik Felsefe ve Cinsiyet Üzerine (Pre-Sokratikler)", *Kadın/Woman* 12 (2000): 5.

Gökberk, Macit. *Süregiden Felsefe: Antik Çağdan Günümüze Filozoflarla Konuşmalar*, 239-271. İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2022.

Woolf, Virginia. *A Room of One's Own* New York: Quality Paperback Book Club, 1981.

Cumhuriyetin Kuruluşu: Azınlıklar ve Ulus-devlet

Prof. Dr. Ömer TURAN ile Röportaj

Röportör: İrem BAYRAKTAR

1- Cumhuriyet, bir imparatorluğun küllerinden kuruldu dersek, sanırız yanılmış olmayız. Demokrasinin ve cumhuriyetin tesisinin, bir ulus kimliğini gerektirdiği kurucu iktidar tarafından öngörülmüştü. Türkiye’de, imparatorluk mirası ve coğrafi konum nedeniyle farklı etnik unsurların bir arada bulunması, bu ulus kimliğinin kurulmasında ne gibi bir yolun izlenilmesini gerektir-

di? Etnik çeşitliliğin, demokrasinin işletilmesinde bir engel teşkil ettiği söylenebilir mi?

Sondan başlayayım. Etnik çeşitliliğin olmadığı yer yok. Dünyanın en ücra köşesi diyebileceğimiz Şili’de bile farklı etnisiteler var. Etnik çeşitlilik demokrasinin işletilmesinde bir engel teşkil etmez. Hele hele bizde hiç etmez. Anadolu coğrafyasının bir tarihsel zenginliği var. Bizim bir

idare etme, birlikte yaşama ve yaşatma tecrübemiz ve kültürümüz var. Mustafa Kemal Atatürk “Türkiye Cumhuriyeti’nin temeli kültürdür.” derken bu birikime dikkati çekmiştir.

Devam edecek olursak modern mânâsıyla milliyetçilik, Fransız İhtilali ile birlikte ortaya çıkmıştır. Onsekizinci Yüzyılın sonlarından Yirminci Yüzyılın başlarına kadar olan döneme –Uzun Ondokuzuncu Yüzyıl da diyorlar- damgasını vurmuştur. Bu dönem “milliyetçilik çağı” olarak tanımlanır. Bu dönemde milliyetçilik kutsanmış, milli devletler kurulmuş, milli kimlikler vurgulanmıştır, milli kurumlar oluşturulmuştur. Haliyle bu gelişmeler Osmanlı’ya da sirayet etmiştir. Bu dönemde Batı’ya daha yakın olan Yunanlılar gibi, Sırplar gibi grupların ayrılıkçı milliyetçi faaliyetleri ortaya çıktıktan sonra, kalan toplulukları bir arada tutabilmek için Osmanlıcılık düşüncesi ortaya atılmıştır. Bu akım tutmayıp gayrimüslimlerin ayrılması devam edince, Müslümanları bir arada tutmak için İslamcılık denenmiştir. O da tutmayınca mecburen milliyetçilik, Türklük yoluna girilmiştir.

Ömer Turan, 1960 yılında Çorum’da doğmuştur. Lisans ve yüksek lisans derecelerini Ankara Üniversitesinden, ikinci yüksek lisans ve doktora derecelerini Belçika’da Leuven Katolik Üniversitesinden almıştır. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyesidir. ODTÜ’de Tarih Bölümü Başkanlığı ve ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü Rektörlüğü görevlerini yürütmüştür.

Atatürk en başta olmak üzere cumhuriyetimizi kuran irade, Türklüğü esas almıştır, ve bu Türklüğü aidiyet, mensubiyet şuuru üzerine bina etmiştir. Atatürk, “Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir.” demiştir. Ne dil, ne din, ne ırk. Hiçbirisi değil. Bakın, aidiyet söz konusu. Sen kendini bu topraklara ait hissediyor musun? Verdiğimiz bağımsızlık mücadelesini benimsiyor musun? Geleceğini bizimle beraber görüyor musun? O zaman bizdensin. Bu tanım, Batı’daki bir anlamda “sağlıklı milliyetçilik” olarak tanımlanan territorial nationalism’in (bölgesel milliyetçilik) karşılığıdır. Albert Sorel “Fransa toprağı

bin yılda Fransız insanını yarattı.” der. O topraklar üzerinde yaşayan insanları kucaklayan, farklı etnik gruplara mensup olsalar da onlara ortak bir Fransızlık duygusunu yaşatan, Fransız kimliğini veren şey, o bin yılda gerçekleşen ortak yaşamışlıklardır. Ve buradan hareketle ortak gelecek tasavvurudur. Bu durum bizim için de geçerlidir. Böyle bir milliyetçilik ve Türklük anlayışı benimsenmiştir. Esas bakış budur. Zaman zaman ileri geri küçük dalgalanmalar olsa da Türkiye’nin kuruluşundan beri takip ettiği yol budur.

2- Lozan Antlaşması’nın ardından uygulamaya konulan Yunanistan ve Türkiye arasındaki nüfus mübadelesinde; İstanbul, Bozcaada ve Gökçeada’daki Rumlar ile Batı Trakya’daki Türklerin mübadeleden muaf tutulma nedeni neydi? Yunanistan, Batı Trakya’daki Türklerin; Türkiye ise İstanbul, Bozcaada ve Gökçeada’daki Rumların politik açıdan kendi aleyhine kullanılabilmesi riskini neden aldı?

İmparatorlukların dağılması sancılı bir süreçtir. Büyük nüfus hareketleri bunun bir parçasıdır. Şöyle veya böyle bir nüfus değişimi 93 Harbi dediğimiz 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında konuşuldu. Sadece bize mahsus bir durum da değildir. Yunanistan ile Bulgaristan arasında da benzer bir nüfus mübadelesi gerçekleştirildi. Özellikle Kurtuluş Savaşı’nda, Rumların Anadolu’yu işgal eden Yunan ordusu ile işbirliğine girmesi ve yıllardır birlikte yaşadıkları komşularına yaptıkları, unutulması kolay şeyler değildi. Bu insanların birlikte yaşama imkanları kalmamıştı. Önemli bir kısmı zaten 9 Eylül’ü takip eden günlerde İtilaf gemileriyle Anadolu’dan ayrılmışlardı. Kendisini bu tarafa ait hissedenler bu tarafa geldi, kendisini öbür tarafa ait hissedenler de o tarafa gitti. Her iki tarafa zorla gönderilenler de oldu.

Birinci Dünya Savaşı’nın sonundaki Paris Barış Konferansı’nda galip devletlerinin bu meseleleri çözmek için ortaya koydukları formül “mübadele” oldu. Lozan’da bu konuyu ilk defa galip devletler beklenmedik bir anda gündeme getirdiler. Gündemli bir şekilde gerçekleşen bir konuşma değildi. Bu yaşanan sorunlara çözüm olarak mübadele sunuldu. Esasen Ankara’da Türk heyetine verilen talimatta da çözüm için mübadele öngörülmüştü. Bir ara mübadelenin gönüllü olması konuşuldu. Sonra sürecin çok uzayacağı ileri sürülerek zorunlu yapılması kararlaştırıldı. Yunanistan temsil-

cileri, İstanbul çevresindeki Rumların kalmasını isterken, Türk temsilciler de Batı Trakya'daki Türklerin/Müslümanların kalmasını istedi. Böylece bir orta yol bulunmuş oldu. Bundan sonra Batı Trakya'nın ve İstanbul'un nereleri kapsayacağı tartışıldı. Türkler Batı Trakya için Ustruma çizgisini önerdiler, Yunanlılar ise Pendik'in İstanbul içinde sayılmasını istediler. Nihayet Mesta nehri Batı Trakya'nın batı sınırı kabul edildi; Pendik, İstanbul dışında tutuldu. Böyle anlaşılar. Yani taraflar mümkün olduğu kadar çok mübadil göndermek ve yine mümkün olduğu kadar az mübadil kabul etmek düşüncesinde oldular. Bu şekilde geleceklere yer açmayı amaçladılar. Ne kadar çok insan gelirse o kadar çok ev yapmak, iş yaratmak, karın doyurmak gerekecekti. Savaş iki tarafın da kaynaklarını tüketmişti. Lozan'da mübadele ilgili oturumlar bu konular etrafında cereyan etti, böyle bir anlaşma ortaya çıktı.

3- Papa Eftim önderliğinde kurulan Türk Ortodoks Patrikhanesinin, Türk ulus kimliğinin oluşturulmasına nasıl bir payı vardı? Bugün Türk Ortodoks Patrikhanesinin son derece sınırlı sayıda cemaate sahip olması, bu girişimin başarısızlığına işaret eder mi?

Fener Patrikhanesi, 1821'de gerçekleşen Yunan Ayaklanması'ndan beri hep devlet aleyhine ayrılıkçı hareketleriyle, zararlı işbirlikleriyle hafızalara yerleşti. Birinci Dünya Savaşı döneminde ve takip eden yıllarda Patrikhanenin İtilaf

Devletlerinin yanında yer almasına karşı çıkan bazı vicdanlı Ortodokslar, Patrikhane'nin bu tutumuna karşı çıkarak Türk Ortodoks Kilisesini kurdular. O dönemde Ortodoks Rumların içerisindeki bir grubun Patrikhanenin karşısında durması ve bunu deklare etmesi siyasi açıdan, dünyaya durumu göstermek açısından çok önemliydi. Türk Ortodoks Patrikhanesi Milli Mücadele'nin yanında yer aldı. Ortodoksluk adına Anadolu'nun işgaline karşı çıktı, bağımsızlığımızı savundu. Türkiye'nin ve Türklüğün bu en zor zamanında, varlığı asırlara dayalı bir kuruma ve geleneğe karşı çıkışın kendisi bizatihi bir başarıdır. Sonrasını da yine kendi şartları içerisinde soğukkanlılıkla ve bütün boyutlarıyla birlikte ele almak gerekir.

4- Bizzat Atatürk'ün emri ile yasaklanan Hristiyan misyoner yayınlar olduğunu biliyoruz. Keza Bursa Amerikan Kız Kolejindeki misyonerlik faaliyeti konusunda da yasal yaptırımlarla karşılaştığı belgelerle sabit. Bu durum, cumhuriyetin ilanından sonra Türk toplumu üzerinde yabancı güçlerin müdahalesinin "misyonerlik" üzerinden devam ettirildiğini mi gösterir? Misyonerlerin faaliyeti, Türkiye Cumhuriyeti'nde nasıl bir politik etki yaratma amacı taşıyordu?

Hristiyan misyonerler Anadolu'yu "Bible Land" yani İncil ülkesi olarak görmüşlerdir. Hristiyanlığın doğduğu, havarilerin gezdiği, ilk kiliselerin kurulduğu bu toprakları "silahsız bir haçlı seferi" ile Müslümanların elinden alıp Hristiyanlığa kazandırmayı amaçlamışlar, kendilerini bu "silahsız haçlı seferinin" askerleri olarak nitelmişlerdir. Katolik misyonerler kapitülasyonları takiben, Protestanlar ise Ondokuzuncu Yüzyılda Osmanlı topraklarına gelmişlerdir. Gerek Katolik gerekse Protestan misyonerler II. Meşrutiyet'e kadar bu topraklarda yaşayan Ortodoks topluluklara yönelmiş, eğitim, sağlık ve basın-yayın faaliyetleriyle onları kazanmaya çalışmışlardır. Okullarda çocuklara Batılı bir eğitim vermiş, liberal fikirler aşılansın, kendi dillerini öğretmiş, etnik kimliklerini, tarihlerini, kültürlerini hatırlatmış ve işlemişlerdir. Bu okulları bitirenler öğretmen veya iş hayatında başarılı kişiler olarak sonraki nesillere bu bilinci aktarmaya devam etmişler; toplumlarına liderlik yapmış, Avrupa ile Amerika ile her anlamda iletişim halinde olmuşlardır.

Gözden kaçırdığımız bir şey daha var. Misyonerler Batı'nın itibar ettiği insanlardır. Ameri-

ka'nın, Avrupa'nın saygın üniversitelerini bitirip Elazığ'a, Van'a gelerek, oralarda yıllarca Ermenilerin arasında yaşamak suretiyle kendi cemaatlerini oluşturmaya çalıştılar. Neredeyse her gün kendi merkezlerine, yakınlarına, diplomatlarına, gazetelere ve dergilere yazılar göndererek, raporlar kaleme alarak buldukları yerlerde olup bitenleri kendi perspektiflerinden anlattılar.

Birinci Dünya Savaşı yıllarındaki Ermeni Tehciri'nin Batı'da olumsuz bir şekilde değerlendirilmesinin birinci sebebi, misyonerlerin yanlış ve yanlış aktarımlarıdır. Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere, ABD'yi savaşa dahil etmek için çalıştı. Wellington House denilen propaganda biriminde meşhur tarihçi Toynbee'nin de yer aldığı akademisyenleri, diplomatları, propagandacıları çalıştırdı. Bunlar Türkiye aleyhine yayınlar ürettiler. Bu yayınlar büyük ölçüde misyonerlerin sağladığı malzemeye dayandırıldı. Misyonerlik kuruluşları bu yayınların Amerika kamuoyuna yayılmasında da aktif bir şekilde çalıştılar. Yalan haberleri yayarak kurdukları yardım cemiyetlerine paralar topladılar. Hatta gözleri o kadar karardı ki toplanan para azalınca yeni haberler uydurmaktan çekinmediler. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin yüksek komiseri olarak İstanbul'a gelen Amiral Bristol hakikatleri görerek misyonerleri çağırıp uyardı. Belgeleri Kongre Kütüphanesi'ndeki Bristol'un günlüklerinde duruyor. Ben bunları yayınladım.

Bütün bu sebeplerle Milli Mücadele döneminde Ankara'nın havası misyonerlik faaliyetlerinin yasaklanması, misyonerlik kuruluşlarının kapatılması yönünde olmuştur. Bununla birlikte Lozan'da tarafsız ABD'yi karşılığın almamak için Amerikan yardım kuruluşlarının Türk kanunlarına riayet etmesi şartıyla faaliyetlerini sürdürebilmesini kabul ettiler. Misyonerler, Osmanlı zamanında kapitülasyonlardan faydalanarak devlet içinde devlet olmuşlardı. Bunların ayrıcalıklarından arındırılarak ve Türk kanunlarına tabi kalmaları şartıyla varlıklarını sürdürebilecek olmaları önemli bir gelişmedir. Bu dönemde sadece Amerikan misyonerleri yoktu, başka cemiyetler de bu tür faaliyetler yürütüyorlardı. Onlar da aynı şartlara tabi tutuldular. Türkiye'de laik eğitimin kabul edilmesi, okullarda dini propagandanın yasaklanması üzerine bir kısmı gitti, bir kısmı gizlenerek faaliyetlerini sürdürdü. Amerikan misyonerler bu dönemde faaliyetlerini "Unnamed Christianity" anlayışıyla, yani Hristiyanlığı telaffuz etmeden Hristiyanlık

görüşünü ve değerlerini işlemek suretiyle devam ettirdiler. Amaçlarını "karakter inşası" olarak tanımladılar. Bununla beraber fırsat buldukları da Bursa Amerikan Kız Koleji'nde olduğu gibi Protestan Hristiyanlık propagandası yapmayı sürdürdüler. 1927 yılında bu durumun ortaya çıkması sonucu söz konusu okul kapatıldı. Hatta dönemin Amerikan elçisi hatıralarında, bütün Amerikan okullarının kapatılacağından korktuğunu yazdı. Dikkatle takip edildiler ama kapatılmadılar. Türkiye'nin idarecileri, sıkı bir denetimle, mahsurlarından arındırarak, onlardan yararlanmaya çalıştı. Misyonerlik okulları ve yabancı okullar -sayıları azalsa da- kanunlara kurallara uyararak varlıklarını sürdürdüler.

Yabancı güçler açık buldukları her alanda topluma müdahale etmeye çalışırlar. Bunun tek yolu misyonerlik değildir. Misyonerlik faaliyetleri din değiştirmeye çalışmakla sınırlı değildir. Misyonerlik faaliyetlerinin siyasi, kültürel ve ekonomik boyutları da vardır. İnsanların kendi özlerinden, değerlerinden kopmaları da oyunun bir parçasıdır. Misyonerler her zaman kendilerinin kuvvetli muhataplarının zayıf olduğu bir ilişki zemini ararlar. Misyonerler her zaman gittikleri ülkelerde geldikleri ülkeler lehine bir nüfuz alanı yaratırlar. Bunları bilmek ve unutmamak gerekir. Aslolan fiziken, bedenlen, ruhen, fikren sağlam bir bünyeye sahip olmaktır.

5- Meclis-i Mebusan tarafından kabul edilen Misak-ı Milli, Kurtuluş Savaşı'nın temelini oluşturuyor. Ancak Misak-ı Milli'ye ilişkin net olmayan konular var. Bunların başında da Misak-ı Milli sınırları geliyor. Misak-ı Milli'nin birinci maddesinde "Osmanlı İslâm çoğunluğu", sınırların belirleyici unsuru olarak anlaşılıyor. Bu maddeyi nasıl anlamak gerekir ve bu doğrultuda Misak-ı Milli sınırları nereye kapsamaktadır?

Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna yaklaşırken ABD Başkanı Wilson dünyada kalıcı barışın sağlanması için öngördüğü esasları ilan etti. Bu ilkeler yeni dünya düzeninin kurulmasına dayanak oldu. Bunların arasında sınırların milliyetlere göre düzenlenmesi, self determinasyon ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Türklerin çoğunluğu sağladıkları yerlerde bağımsızlıkları gibi hususlar da vardı. Misak-ı Milli (Milli Yemin), galip devletlerin barış tekliflerine karşı 1920 başlarında Osmanlı Parlamentosu'nun cevabı olarak ilan edildi. Türklerin olmazsa olmazları formüle edilirken, dolayısıyla, bu prensipler göz önünde tutuldu. Osmanlı Devleti'nde, Mondros Mütarekesi imzalandığı esnada işgal altında bulunan Arap çoğunluğun yaşadığı yerlerde ahalinin kendi geleceğini kararlaştıracığı bildirildi. Bu mütareke hattının "içinde ve dışında kalan" yerlerdeki Osmanlı Müslüman çoğunluğun birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğu vurgulandı. Trakya ve Kars, Ardahan ve Batum'da da ahalinin kendi geleceğini belirleyeceği duyuruldu. Misak-ı Milli maddeleri gözetilerek, o dönemde hazırlanan bir haritada Kıbrıs, Lübnan, Filistin dahil olmak üzere çok daha geniş bir bölge Misak-ı Milli sınırları içerisine alındı. Halbuki Fransızlarla yapılan Ankara İtilafnamesi'nde Suriye ile Lübnan Fransa'ya bırakıldı. Sovyet Rusya ile yapılan Moskova Antlaşması'nda Batum Gürcistan'a bırakıldı. Mondros imzalandıktan sonra İngilizler tarafından işgal edilen Musul ve Kerkük, Milli Mücadele döneminde geri alınamadı, Lozan'da da Türkiye'ye katılamadı. Misak-ı Milli'yi kızıl elmanın somutlaşmış bir ifadesi olarak anlamak gerekir. O dönemin konjektüründe ortaya konulmuş bir hedeftir. Verilen mücadele sonunda alınabilen alınmıştır. Lozan Barış Antlaşması'nın onaylanması için TBMM'ye sunulması esnasında Misak-ı Milli metninin hazırlanmasında görev yapmış bir milletvekilinin konumuz bakımından yaptığı tenkidlere Mustafa Kemal Paşa'nın cevabı çok aydınlatıcıdır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde Princeton ve William Paterson üniversitelerinde misafir öğretim üyesi olarak bulunmuş, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti tarihine ilişkin dersler vermiştir. Ömer Turan; XIX. ve XX. yüzyıllarda Balkanlar, Anadolu, Kafkaslar ve Orta Doğu coğrafyasında milliyetçilik, azınlıklar, göçler, misyonerlik faaliyetleri konularında çalışmaktadır. Başlıca eserleri şunlardır: The Turkish Minority in Bulgaria, Avrasya'da Misyonerler, Ermeniler: Sürgün ve Göç, Balkanlarda Türk Mimari Eserlerinden Örnekler, Armenian Rebellion of Van, Ottoman-Russian War of 1877-78, The History of An Armenian Revolt Sasun.

6- Lozan Barış Görüşmeleri'ndeki önemli konulardan birisi de azınlıkların durumu idi. Sevr Antlaşması'nda öncelikle özerk statüdeki bir Kürdistan'ın kurulması, ardından bağımsızlığına da olanak tanınması yönünde bir hüküm varken Lozan Antlaşması'nda azınlıkların "Müslüman olmayanlar" üzerinden tanımlandığını görüyoruz. Cumhuriyetin kurucu kadroları, Lozan'daki bu durumu da göz önünde tutarsak Kürt kökenli yurttaşları Türk ulus kimliği altında nasıl toplamayı planlamışlardı?

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda yeni dünya düzeni belirlenirken çatışmaların sebebi olarak görülen milliyetler sorununun çözümü için ulus devletlerin kurulmasına sıcak bakılmıştır. Devletini kuramayacak durumdaki milliyetlerin belli bir olgunluğa getirilmesi için manda rejimleri kurulmuştur. Tabii ki bu devletler savaşı kaybeden imparatorlukların bünyesinden çıkarılmakta, galipler de mandatör olmaktadır. Bunların ikisinin de yapılamadığı durumlarda, devletlerin, bünyelerindeki azınlıkların haklarını koruyacaklarına dair taahhüdler vermesi istenmiştir. Savaş sonunda imzalanan bütün barış antlaşmalarında bu şekilde dil, din, soy azınlıklarıyla ilgili hükümler vardır. Birbirlerine çok benzerler.

İtilaf Devletleri Lozan Barış Antlaşması'nı da Birinci Dünya Savaşı'nı bitiren antlaşmalardan biri olarak görmüşlerdir. Antlaşma metnine dil,

din ve soy azınlıklarıyla ilgili hükümler koymak istemişler, İsmet Paşa'nın itirazıyla karşılaşmışlardır. İsmet Paşa'nın Lord Curzon'a "Ben buraya Mondros'tan değil Mudanya'dan geldim" sözü bu bakımdan çok önemlidir. Osmanlı "millet sistemi" içinde Türkiye'deki bütün Müslümanların kader, kıvanç ve tasada bir oldukları savunularak soy ve dil azınlıkları reddedilmiş, o zamanki mevcut hukuk sisteminde müslüman olan/olmayan ayrımı yapıldığı için sadece din azınlıkları kabul edilmiştir. Mübadelede de aynı perspektif söz konusu olmuştur.

Cumhuriyetin kurucu kadroları sonraki yıllarda din ayrımını da değerlendirme dışı tutarak, söyleşimizin başında belirttiğim gibi, aidiyeti esas almışlardır. "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk denir." ifadesi bu bakışı yansıtır. Türk üst kimliği altında diğer topluluklar gibi Kürtlere de yer vardır. Bu anlayışta dini ve etnik alt kimlikleri reddetmeden Türklük şemsiyesi altında toplamak söz konusudur. Günümüzde de bu anlayış egemendir.

7- Bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğu genellikle bir "Balkan imparatorluğu" olarak tanımlanıyor. Osmanlı'nın çöküşünde Balkanlar'ın kaybedilmesinin önemli bir payı olduğu anlaşılıyor. Bu durumu, Türkiye Cumhuriyeti üzerinden düşünürsek Balkanlar'ın kaybedilmesini Türkiye Cumhuriyeti üzerindeki etkisini nasıl değerlendirirsiniz?

Osmanlı, Balkanlar'da kuruldu ve Balkanlar'da yıkıldı diyebiliriz. Üsküp'ün Osmanlı hakimiyetine girişi Trabzon'dan öncedir. Güneydoğu Anadolu, Bosna'dan çok daha sonra Osmanlı olmuştur. Fetihleri müteakip Balkanlar Anadolu'dan getirilen Türk aşiretleri ile "şenlendirildi". Meriç vadisi, Dobruca, Deliorman, Tesalya ve Makedonya başta olmak üzere yarımada'nın doğusunda Türk-Müslüman nüfus çoğunluğu oluşturdu. Yarımada'nın batısında yaşayan Arnavutlar ve Boşnaklar başta olmak üzere yerli ahali arasında da İslamlaşma oldu. Külliyeletr etrafında şehirler imar edildi, yollar yapıldı, güvenlik sağlandı. Buralar hakimiyet alanı değil vatan olarak görüldü. Bu toprakların bir gün elden çıkabileceği hiç düşünülmedi.

Ondokuzuncu Yüzyılın başlarında ortaya çıkan Sırp ve Yunan ayaklanmalarında sadece Osmanlı yönetimi değil Müslüman Türk ahali de saldırılara maruz kaldı, bu toprakları terketmeye

mecbur bırakıldı. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı ile aynı süreç bugünkü Bulgaristan'da yaşandı. Yarımada'da elde kalan topraklar da 1912-13 Balkan Savaşlarında kaybedildi. Bugünkü sınırlara gelindi. Yüzbinlerce Türk ve Müslüman canını ve namusunu kurtarabilmek için neyi var neyi yoksa bırakarak Anadolu'ya kaçtı. Yaşadıkları acı olaylar milli bilinçlerini yükseltmişti. Bu konularda daha hassas, daha dikkatli kılmıştı. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Doğu Anadolu'da bir Ermeni Devleti kurulması teşebbüsü ve savaştan sonra Anadolu'nun işgal edilmesi bu insanları hemen harekete geçmeye sevketti. Gidecek başka bir yer kalmamıştı. Elde kalan son vatan toprağını savunmak için ne mümkünse yaptılar.

Milli Mücadele'nin lider kadrosu içerisinde Mustafa Kemal Paşa'dan Fethi Okyar'a Balkan kökenliler önemli bir yer tutar. Bu insanlar Cumhuriyet'in kurulması, devrimlerin gerçekleştirilmesi ve yaşatılması konularında da büyük bir titizlik gösterdiler. Göçlerle gelen ahali de, her ne kadar mal ve mülklerini bırakarak gelmişlerse de, Anadolu insanından daha donanımlı insanlardı. Yeni tarım tekniklerini getirdiler. Dolayısıyla göçmenlerin ve mübadillerin iskan edildikleri yerlerde üretim hızla arttı. Anadolu'nun her alanda gelişmesinde önemli katkıları oldu.

Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Türk Hukuk Sistemi

Prof. Dr. Yasemin IŞIKTAÇ ile Röportaj

Röportör: Suat Kutay KÜÇÜKLER

1- Cumhuriyetin yüzüncü yılındayız. Cumhuriyete ilişkin önemli tartışmalardan birisi de “kurucu anayasa” tartışması. Elbette, kurucu anayasanın hangi anayasa olduğu tartışması, politik görüşlere göre şekilleniyor. Ancak meseleyi “kurucu anayasa” kavramı etrafında incelediğimizde Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu anayasasını hangi anayasa olarak görmek gerekir?

Cumhuriyetin kuruluşu ve anayasalı devlet olma arasındaki mesafeyi şahsen ben 1876 ve 1908

anayasaları ile birlikte düşünürüm. Meşrutî monarşi sistemine geçişle birlikte çevrenin merkeze karşı bir güç sınırlaması oluşturabileceğine ilişkin düşünceler öncelikle dar bir entelektüel kesimde hayat bulmuştur. Jön Türkler olarak isimlendirilen bu genç insanlar yaşadıkları dönemin çok sayıdaki akımından da etkilenmişlerdir. Özellikle Fransız ihtilali bu eğilimlerde etkili olmuştur.

Genç bir subay olarak Mustafa Kemal Atatürk’ün de özellikle okuyup notladığı kitaplarını

gördüğümüzde yaşadığı dönemin fikri müzakere-lerine hâkim olduğu anlaşılıyor.

Sorunuzun merkezinde yer alan “kurucu anayasa” ifadesi benim düşünceme göre 1921 anayasasıdır. 1921 anayasası dünyada örneği çok az olan “meclis hükümeti” sistemi ile çalışan kurucu bir anayasadır. Yeni bir devletin ortaya çıkışı ve hızlı karar alabilmek için tüm yetkinin mecliste toplandığı bu sistem anayasanın 2. maddesindeki “icra kudreti ve teşri salâhiyeti milletin yegâne ve hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisinde tecelli ve temerküz eder.” ifadesi ile sisteme tanımlanmıştır. Bu nedenle de sistemin ismi de Büyük Millet Meclisi Hükümetidir (1921 anayasası 3. maddede). Güçler birliği modeli olarak meclis hükümeti sistemi yetkilerin meclis başkanı eliyle kullanılacağı hususunu da hükme bağlamıştır. Kurucu anayasa, yeni bir devlet düzeninin getirilmesi anlamındadır. Bir nevi yeni toplum sözleşmesi olarak da isimlendirilebilir. 1921 anayasası 24 maddeden oluşan kısa bir anayasadır. Buna rağmen anayasanın 14. maddesi özerklik konusuna ayrılmıştır. Hızlı hareket için bir başka tercih de yerel yönetimlerin güçlendirilmesidir. Bu hususun 1921 anayasasında da yer aldığını görmekteyiz. Ayrıca vakıflar, eğitim, sağlık, tarım ve iş ekonomisi gibi hususların da il meclislerince takip edileceği belirtilmiştir. Savaş koşullarında yürürlüğe girmiş olan bu anayasa bugün demokrasi ve güçler ayrılığı üzerinden varlık bulan hukuk devleti pratiği ile ilgili değildir. Ancak bir kurucu anayasa olarak sivil bir anayasa ile yeni bir devletin yaratılmasında önemli katkısı olmuştur ve 1924 anayasasının hazırladığı koşullara ulaşılmasını sağlamıştır.

Kurucu anayasanın arka planında muasır medeniyetler seviyesine ulaşma talebi vardır. Anayasal gelişimimiz kesintilerle devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti yeni bir anayasayı hak ediyor. 1982 anayasası özellikle Avrupa Birliği projeksiyonu çerçevesinde Kopenhag kriterleri ile belirli bir demokratik seviyeye gelmiştir. Ancak çok geniş ve hantal bir anayasadır. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı yönetim sistemi ile de büyük bir yapısal bozuma uğramıştır. Dileğim çok daha demokratik, hukuk devleti pratiklerine ve güçler ayrılığı sistemine dayalı bir anayasanın Cumhuriyetin yeni yüzyılında yapılmasıdır.

2- Çağdaş Türk hukuk sistemi kurulurken yüzlerce yıllık örf adet hukuku dikkate alınmaksızın Batılı hukuk sistemlerinin “ithal” edildiği yönünde eleştiriler mevcut. Doktora tezini örf adet hukuku üzerine yazmış birisi olarak siz, çağdaş hukuk sistemimizdeki Batılı etkileri nasıl yorumluyorsunuz Bu “Batılı” bir tercih miydi, yoksa çağdaş hukuk sisteminin kurulmasındaki zorunluluk muydu?

Örf ve âdet: Akla dayalı olmayıp, isteme ve rastlantılara dayalı olarak ortaya çıkan örf normları, toplumsal yaşamın kolaylaştırılması amacını güden konvansiyonel nitelikte bir olması gereken düşüncesinin de eklenmesiyle ortaya çıkan normlardır. Her kültürün ve adalet anlayışının kendi örf ve adetleri vardır. Ancak yabancı ülke hukukunun alınması anlamına gelen iktibas yani resepsiyon yerleşik örf ve adetlere ne yönde etki edebilir? Sorunun esası budur. Yabancı ülke hukukunun benimsenmesi elbette bir kırılma yaratır. Bu resepsiyon farklı hukuk çevreleri için söz konusu olduğunda bu kırılma çok daha güçlü olur. Ülkemizde şeri hukuktan laik hukuk sistemine geçilmiştir.

Yetkili bir otoritenin iradesi olmaksızın kendiliğinden oluşan ve uygulanabilme gücüne ulaşan örf ve adet ilkeleri, örf ve adet hukuku niteliğini kazanırlar, bu yönleri ile hukukun yaratıcı kaynaklarındandır. Her örf ve adet, örf ve adet hukuku seviyesine ulaşmaz.

Modern hukukun en önemli kaynağı olarak yazılı hukukun görülmesi, örf ve adet hukukunun alanını daraltmış ve ikincil bir hukuk kaynağı ola-

rak görülmesine yol açmıştır. Ancak kanunların en geniş uygulama alanlarını kazandıkları zamanlarda bile örf ve adet hukukunun etkisi bütünü ile kaybolmaz. Özellikle yazılı hukukun uygulanması ile yeni örf ve adet ilkelerinin doğması ve yazılı metinlerin zamanla sorunlar için çözüm üretmez hale gelişi veya şartlarla farklılaşması gibi haller hep ortaya çıkagelmiştir. Bunun en önemli nedeni hukukun katı ve durağan olmasına karşın hayatın hızlı ve akışkan oluşudur. Mükemmel yazılı hukuk sadece bir düştür. O nedenle nitelikli yargıçlar, mahkeme kararları ve hayatın olağan akışı ile ortaya çıkan yeni çözüm önerilerini kucaklayan esneklik hukuku iyi bir uygulamaya çevirir.

Cumhuriyetin hukuk devrimi köklü yapısal bir değişikliktir. Hukuk çevresi değiştirilmiştir. Şeri hukuk sisteminden laik hukuk sistemine geçilmiş olması hukuk çevresinin değişmesi anlamındadır. Köklü bir değişikliktir ve ülkemiz için çok da isabetli olmuştur. Hızlıca hareket için yabancı ülke hukukunun alınması yolu, yani iktibas, resepsiyonu, tercih edilmiştir. Resepsiyon köklü bir kültür değişikliğidir. Güçlü ve geniş kapsamlı bir resepsiyon olarak Türk hukuk resepsiyonu ayrıca pek çok ek tedbirle de bir hayat anlayışını sosyal ortamla örtüştürmek anlamını da içermektedir. Alfabe değişimi, eşitlik arayışları, eğitim sistemi ve kılık kıyafete ilişkin değişiklikler de cumhuriyetin muasır medeniyetler seviyesine geçiş projeksiyonunu destekler.

Christian Rumpf ve Gülnihal Bozkurt, Türk resepsiyonu ile ilgili önemli akademik çalışmalar yapmışlardır. O dönemde adalet bakanı olan ve İsviçre'de akademik çalışmalar yapmış olan Mahmut Esat Bey'in önerisi ile kanton hukuklarının (örf ve âdet hukuku ilkelerinin) toplanması ile oluşturulmuş uzun araştırmalara dayanarak çıkarılmış olan İsviçre Medeni Yasası resepsiyon için tercih edilmiştir. İsaetli bir seçimdir. Kurtuluş Savaşı sırasında çatışmaya girilen Fransızların yasası ile daha kategorik olan Alman Medeni Yasasının yerine tercih, İsviçre Medeni Yasası yönünden kullanılmıştır.

İsviçre Medeni Yasası hâkimin yetki alanını genişleten köklü Roma Hukuku geleneklerine dayalı olarak serbest sözleşme esasına dayalı, rasyonelitesi oldukça yüksek, esnek bir yasa olduğu için de başarılı bir resepsiyon olabilmektedir. Halen de hukuk devriminin geriye kalan önemli bir kodu olarak etkisini devam ettirmektedir.

Yasemin Işıқтаç, Kastamonu'da doğmuştur. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra Siyasal Bilgiler Fakültesinde yüksek lisansını yapmıştır. Üstün başarı uygulaması ile sınavsız olarak İstanbul Üniversitesi Kamu Hukuku Doktora Programı'na kabul almıştır. 1983 yılında İÜ Hukuk Fakültesinde Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi olan Işıқтаç, 2006'da bu anabilim dalında profesör olmuştur.

Cumhuriyetin omurgasını oluşturan Medeni Kanun, şeri hukuktan gelen ahkam-ı şahsiye meseleleri ile bazı çatışmalar yaşanmıştır. Ancak özellikle kadın-erkek eşitliği açısından başta kadın dernekleri ve sivil toplum örgütleri olmak üzere 1988 ve 2001 değişiklikleri ile kadınlara yönelik ayrımcılıkların kalan kısmını da değiştirilmesi ile daha eşitlikçi bir görünüm almıştır. Şimdilerde üstünde çalışmakta olduğum sosyolojik bir makale Türk hukuk devriminin aile hukukuna olan etkisinin devamına yönelik tespitlere ilişkindir. Tam bu noktada İstanbul Sözleşmesi'nden çıkılmış olunması ve 6184 sayılı yasanın tartışmaya açılması hususları devam eden genişleme ve iyileşme eğiliminden bir kopuş olarak ele alınıp alınamayacağı meselesini tartışmak gerekir. Bu konuyu çok önemsiyorum.

Bu geçiş özellikle ahkam-ı şahsiye dediğimiz, aile hukuku ve cinsiyet eşitlikleri meselelerinde hala güçlükler arz ederek ancak yavaş ve derinden etkisini hissettirmeye devam etmektedir. Diğer alanlarda sözleşme serbestisi, taraf iradelelerinin üstünlüğü, hukukun genel akışla paralelliği gibi nitelikler sayesinde Medeni Yasa oldukça başarılı sayılabilir. Serbest ticaret hem İslam Hukuku hem de Osmanlı geleneğinde yerleşiktir. Bu nedenle sözleşme hukuku alanı sanki hiç değişiklik olmamış gibi devam etmiştir. Şirketler hukukuna yönelik değişiklikler de sonradan çıkarılan borçlar hukuku ve ticaret hukuku metinleriyle çağdaş ihtiyaçlarla paraleldir.

Türkiye ile bazı şartlardaki benzerliği dolaısıyla Japon hukuku resepsiyonu da ilginç bir deneyimdir.

3- Cumhuriyet ve demokrasi ilişkisini nasıl yorumlamamız gerekir? Zaman zaman bu kavramların neredeyse birbirlerinin yerine kullanıldıklarını görüyoruz. Cumhuriyet nedir? Demokrasi nedir? Cumhuriyet fikri olmadan demokrasiden söz edilebilir mi?

Cumhuriyet bir yönetim resmi, demokrasi ise içinde yaşanan ortamdır. Bu nedenle bir arada kullanılmaları anlaşılır bir şeydir. Ancak farklılıklarını da vurgulamak gerekir. Devleti yönetecek kişinin halk tarafından seçilmesi cumhuriyettir. Nispeten kolaydır. Ancak demokrasi ya da en geniş bağlamda demokratik hukuk devleti pratiği gündelik hayata yansıyan özgürlük duygusu, hukuka uygunluk, hukuk aracılığı ile korunma ve hukuki süreçleri denetleyip düzenleme yetkileri ile birlikte bir iklim yaratır.

Devletin sadece şeklinin cumhuriyet olması gündelik hayatta pek bir şey fark ettirmez. Örneğin İngiltere bir krallık, İran bir cumhuriyettir. Bu nedenle devlet başkanının halk tarafından seçilmiş olması elbette demokratik bir hoşluktur. Ancak esas olan demokrasidir. Demokrasinin kusuru ise çok kısa zamanda bir çoğunlukçuluğa yani demagojiye dönüşme tehlikesidir. Bu nedenle çağdaş demokrasiler özellikle azınlıkta olanların hakları, sınır meseleleri ve demokratik eleştirelciлик üzerinde daha çok durmaktadırlar. Çoğunluk tarafından azınlıkta kalanların korunması günümüzde demokrasinin alameti farikasıdır. Demokrasi sadece seçimlere indirgenemez. Gündelik hayat içinde eşitlik ve hukuka uygunluğun bozulduğu ve düzeltilme imkanının olmadığı her yerde demokrasi sorunu vardır.

4- Genel olarak bakıldığında Türk Anayasa Hukukunda hangi hukuk okulunun etkisini görüyorsunuz? Kelsenci normativizmin Türk hukuk sisteminde belirleyici bir yerde durduğunu söylemek mümkün mü?

Güzel bir soru, benim yurtdışı konferanslarında sıkça sunduğum İngilizce bir metnim var. "Türk Hukuk Devriminin Felsefesi" başlıklı. Genel kanaatim güçlü bir pozitivist eğilimin tüm cumhuriyet felsefesinde hakim olduğu gibi hukuk alanına da hakim olduğudur.

Hukuksal pozitivist etkinliği Kelsenci normativizm olarak daha da özgülleşmektedir. Türk hukuk uygulamasında geçerli ve yürürlükteki yasanın yasa koyucudan bağımsız bir objektifliği olduğu kabulüne dayalı bu anlayış hakim görünmektedir. Benim kıymetli hocam Prof. Dr. Vecdi Aral, Kelsen'in Türk hukuku açısından tanınırlığını arttırmıştır. Kendisi bir doğal hukukçu olmakla birlikte, Kelsen'in büyük ve güçlü normatif kurgulu hukuk sistemini ciddi anlamda kritize etmiştir. Ancak normativizmin başlangıç noktasına oturduğu *grundnorm* hipotezi nihayetinde ilk yasa koyucunun iradesi olarak adaleti voluntarist (iradeci) bir anlayışa hapseder. Bugün ülkemizde anayasa ve hukuka giriş dersleri büyük oranda Kelsenci bakış açısıyla normlar hiyerarşisi modeli ile birlikte anlatılır.

Ancak bir doğal hukukçu olarak ben yasaların uygulamaların adaletle bağının güçlendirilmesi dileğimi tekrarlamak isterim.

5- Hukuk felsefesi açısından tartışmalı konulardan birisi de ahlakın, bilhassa da vicdanının hukuk ile ilişkisidir. Bilindiği üzere anayasamızda hakimler için 'Anayasa'ya, kanuna ve hukuka uygun olarak, vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler' ifadesi yer almaktadır. Postmodern etik görüşlerin 'vicdan' kavramının evrenselliğini sorguladığı göz önüne alındığında buradaki 'vicdani kanaat' hukukun görelileşmesine sebep olur mu?

Bu soru da çok güzel, teşekkür ediyorum. Vicdan, vicdani olan için bir sorudur, vicdansız olan için ne diyeceğiz? Hukuk hep adalet ekseninde tanımlanmaya çalışılıyor, çağdaş pek çok hukuk felsefecisi bu konuda bir arpa boyu yol gidilmediğini görünce adalet yerine hukuka aykırılıkları ve 'adaletsizliği' merkeze almayı tercih etmeye başlamıştır. Aslında adalet ihtiyacının en çarpıcı biçimde ortaya çıktığı hal 'adaletsizlik'tir. Vicdan gibi hiç

bir röntgende gözükmeyen bir organ üzerinden tarif yerine bas bas bağırarak 'adaletsizlik' odayından toplumsal yaşama düzeninin sorgulanması çok daha yerinde olacaktır.

6- Anayasanın politik karar ile doğrudan bir ilişkisi bulunuyor. Anayasanın başlangıç bölümünde bu politik kararın dile getirildiği söylenebilir mi? Böyle bir düşünce özgürlüğü, gerçekten de düşünce özgürlüğü müdür?

Başlangıç hükümlerinin ve kanun maddelerinin başlıklarının yasa metinlerinin içeriğine dahil olup olmadığı, yasa koyucunun yasaya yönelik genel ve madde bazlı gerekçelerin hukuki değerinin ne olduğu konusu oldukça tartışmalıdır.

Başlangıç hükmü o anayasayı ortaya çıkaran koşullar ve anayasa koyucunun ideolojik tutumunu gösteren çoğu zaman da hamaset içerikli metinlerdir. Bu özellikler dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Anayasalar yaşayan metinlerdir. Bir dönemin ideolojisi üzerinden değil metnin kararlarla aldığı biçim üzerinden değerlendirilmelidir. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi kararları ile oluşan anayasa teamüllerinin başlangıç bölümünden daha önemli olduğu kanısındayım.

7- Hukuk Fakültelerinde verilen hukuk felsefesi ve hukuk sosyolojisi derslerinin önemi nedir? Hukukçular, felsefi ve sosyolojik birikimlerine mesleki hayatlarının neresinde ihtiyaç duyarlar?

Hukuk fakültelerinde hukuk felsefesi ve hukuk sosyolojisi, hukuk metodolojisi, hukuk antropolojisi gibi dersler çok uzun zamanlar seçimlik ders olarak işlenmiş bazen de bu derslerin hiç verilmemesi gerektiği tartışılmıştır.

Hukuku bir nosyon, bir özellikli çalışma alanı olarak ele almak istiyorsak -ki çağdaş koşullar buna da zorluyor- bu dersleri hukuk kültürünün ana mecrası olarak görmek gerekir. Türk hukuku için etki oluşturan Alman hukuk çevresi sadece bu dersler için değil, aynı zamanda bizim hukuka giriş olarak tanımladığımız dersi Hukuk Genel Teorisi olarak isimlendirerek ders programlarına katmıştır. Bu dersin Anglo-Sakson hukukundaki karşılığı *Jurisprudence*'tir. Önemli bir derstir. Geçerli ve yürürlükteki hukukun teorisi olarak Genel

Hukuk Teorisi hukuk felsefesinden farklıdır.

Hukukun genel teorisi pozitif hukukun teorisi ve genel geçer bilgileri sistematize eder. Hukuk felsefesi, adalet değeri ekseninde aksiyolojik olarak hukuku değerlendirme objesi yapar. Uygulamacıların yorumlama ve gerekçelendirme becerilerini arttırır.

Hukuk sosyolojisi ise içinde yaşadığımız toplumun koşulları, ihtiyaçları ve anlam yükleme mekanizmaları açısından bizi bilgilendirir. Daha isabetli karar verilmesini, toplumsal organizasyondaki bozuklukları anlamamızı temin eder. Bu derslere kırk yılını vermiş bir hukukçu olarak, hukuki belirsizlik halleri ve hukukun ana faaliyeti olan yasaların yorumlanmasında isabetli bir sonuca ulaşmada ve hukukun rasyonel gücünü oluşturan "gerekçelendirme" faaliyeti için hukuk kültürü dersleri mutlaka okutulmalıdır.

TÜBA tarafından 2009 yılında Üniversite Ders Kitapları Telif ve Çeviri Eser Ödülü'ne lâyık görülen Hukuk Felsefesi kitabının yanı sıra Hukuk Sosyolojisi, Hukuk Başlangıcı, Hukuk Metodolojisi, Hukuk Normunun Mantıksal Analiz ve Uygulaması, Hukuk Yazıları (I – II) Adalet Psikolojisi, Hukukun Kaynağı Olarak Sözleşme başlıklı kitapları başlıca eserlerindedir. Prof. Dr. Yasemin Işıқтаç, hâlihazırda, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü görevini yürütmektedir.

8- Cumhuriyetin yetiştirdiği bir akademisyen olarak sizin hayat tecrübelerinizin de gelecek nesillere ilham olacağını düşünüyoruz. Sizi Hukuk Fakültesini tercih etmeye yönlendiren sebepler nelerdir? Bugün, Hukuk Fakültesini hedefleyen öğrencilere ne önerirsiniz?

Cumhuriyet bana babamın emaneti, dünya güzeli torunuma da ben yüz yılını tamamlayan cumhuriyeti hediye etmek isterim. Eksikler gedikler olabilir. Ancak Mustafa Kemal Atatürk'ün yol göstericiliği ile hayat bulduğumuz bu vatan çok kıymetli. Ben orta sınıf bir memur ailesinde yetiştim. İstanbul Hukuk Fakültesi'nde öğretim üyesi olabilmek çok büyük bir hayaldi. Marka okullarda

okumadım, babamın görevi dolayısıyla Anadolu'da çok gezdik, eksik gedik okudum. Ancak azmedince her şey oluyor. Bu açıdan çok mutluyum. Gençlere birinci tavsiyem önce ne istediğinizi bilin, bu en zoru. Kendinizi gerçekçi gözlerle değerlendirin, yeteneklerinizi, sabrınızı, gayretinizi tartın. Sevdiğiniz işi yapın. Sevdiğiniz bir insan bulun. Kendinize şefkat ve merhamet gösterdiğiniz gibi dünyaya da pozitif gözlerle bakın. Her ne koşulda olursa olsun yaşamak güzeldir.

Hukuk Felsefesi tıpkı soğanın cücüğü gibi hukukun özüdür. Adalet fikri üzerine çalışılan hukuk felsefesi, hukukçunun toplumu, insanı, ilişkileri derinlemesine görmesine hizmet eder. Hiç şüphesiz hakikati tüm boyutları ile kavramak imkânsız olsa da bazı bilgiler derinlemesine anlama yolunda gayret etmek insanın en güzel yanlarını ortaya çıkarır: "merak ve gayret". Hepsine başarılar diliyorum.

